

Hogeschool Van Hall Larenstein

Diermanagement

Uitgebreide opleidingsbeoordeling

Samenvatting

In januari 2016 is de bestaande hbo-bacheloropleiding Diermanagement van Hogeschool Van Hall Larenstein bezocht door een visitatiepanel van NQA. De opleiding Diermanagement is een voltijdopleiding en wordt verzorgd op de locatie Leeuwarden. Het panel beoordeelt de opleiding met een oordeel **voldoende**.

De opleiding heeft een drukke fase doorgemaakt. Het panel is van mening dat de opleiding de eigen visie en processen duidelijk voor ogen heeft en vertaald heeft in de onderwijsuitvoering. De onderwijskwaliteit voldoet en ontwikkelt zich positief vanuit een heldere onderwijsvisie. Het panel heeft vertrouwen dat de vernieuwingen positief zullen bijdragen aan de kwaliteit van de opleiding. Daarbij sluit het panel voor de toekomst niet uit dat ook het eindoordeel 'goed' mogelijk moet zijn als de kwaliteit tot in de eindfase goed aantoonbaar en navolgbaar is.

De opleiding Diermanagement (DM) is een unieke opleiding die wordt aangeboden op de locatie Leeuwarden. De opleiding richt zich op de sector non-productiedieren en de relatie mens-dier. De opleiding telt circa 750 studenten. De opleiding is, na de ontvlechting van Van Hall Larenstein van het Wageningen UR concern, gestart met een nieuwe opzet van de organisatie, het beleid en van de onderwijsinhoud. De nieuwe propedeuseprogramma's zijn in 2015 ingevoerd. Vanaf 2016-2017 zullen geleidelijk de andere studiejaar volgen.

De opleiding heeft een wettelijke erkenning als hbo-opleidingstraject tot bevoegd biotechnicus (voorheen artikel 12). In de major Proefdierbeheer is het curriculum aangepast aan de nieuwe wettelijke eisen en dit is bij deze accreditatiebeoordeling ook positief bevonden.

Beoogde eindkwalificaties

De opleiding hanteert heldere sets eindkwalificaties. Deze zijn passend voor de majors en voor het gewenste bachelorniveau. De opleiding is regionaal, nationaal en internationaal actief in de verificatie van de eindkwalificaties en de afstemming met het beoogde werkveld. De overgang van zes naar drie majors vergt nog een nieuwe ordening van de eindkwalificaties. Het panel heeft het vertrouwen dat de opleiding er in zal slagen om de eindkwalificaties voor de nieuwe majors en minors helder te beschrijven. De opleiding heeft een breed netwerk en goede contacten met het werkveld in de regio, nationaal en internationaal en kan daarmee de eindkwalificaties goed spiegelen.

De opleiding ontvangt voor standaard 1 het oordeel voldoende.

Programma

De opleiding DM heeft een sterk praktijkgericht onderwijsprogramma, met als centrale uitgangspunten: 'de echte wereld centraal' en aandacht voor actualiteit, internationalisering en duurzaamheid. Deze aspecten zijn duidelijk herkenbaar in de kenniscomponenten ('body of knowledge') en de praktijkonderdelen als opdrachten, projecten, excursies, gastsprekers et cetera. De relatie tussen theorie en praktijk en de vertaling naar de beroepspraktijk staat centraal. Er is veel aandacht voor de beroepspraktijk en studenten komen veel in contact met het werkveld. De internationale oriëntatie krijgt duidelijk vorm in het onderwijs en in de internationale studentenpopulatie. De onderzoekslernlijn is met het nieuwe curriculum in opbouw en moet nog verder worden geïmplementeerd. Een aandachtspunt is de toegankelijkheid van literatuurcollecties en bij Proefdierbeheer de actualisatie van de vakhandboeken. Een tweede

aandachtspunt is de afstemming bij Proefdierbeheer van de eigen majorprogrammaonderdelen op de cursus (artikel 9) van de Rijks Universiteit Groningen

De vernieuwde modulebeschrijvingen van de eerste studiejaren maken de relatie tussen de eindkwalificaties en de inhoud van het programma helder en bieden een leidraad voor studenten bij hun major- en minorkeuze. Deze lijn verdient verdere doorzetting naar het derde en vierde studiejaar. De vormgeving en inrichting van het onderwijsprogramma bieden ruime mogelijkheden aan studenten om de eindkwalificaties te behalen. Het programma is gevarieerd en met de praktijkgerichtheid uitdagend. De studeerbaarheid is goed en er is extra aandacht voor studenten die meer uitdaging of juist meer begeleiding nodig hebben.

De aansluiting op instromende studenten is goed. De opleiding investeert veel om de instroom en aansluiting op de vooropleidingen te verbeteren, bijvoorbeeld door de invoering van de studiekeuzecheck en door regionale afstemming met de mbo-scholen.

De opleiding ontvangt voor de standaarden 2 en 3 het oordeel voldoende en voor de standaard 4 en 5 het oordeel goed.

Personeel

De opleiding beschikt over een enthousiast en vakinhoudelijk bevlogen docententeam met ruime vakinhoudelijke en didactische kwaliteiten. Docenten hebben veel contacten met de beroepspraktijk om het praktijkgerichte programma vorm te geven. Aandachtspunten zijn: de scholing van docenten op toetsing, op onderzoekskennis en -begeleiding en de afstemming tussen docenten over de uitvoering van het onderwijs en over de beoordeling. Deze signalen zijn bekend en worden opgepakt binnen de recent ingerichte resultaatverantwoordelijke teams. De opleiding ontvangt voor standaard 6 het oordeel voldoende.

Voorzieningen

De huisvesting en materiële voorzieningen zijn voldoende voor de onderwijsuitvoering en het oefenen van praktische vaardigheden. Het dierenverblijf is van goede kwaliteit, wordt goed beheerd en voldoet aan de eisen in het kader van de Wet op de dierproeven. Aandachtspunten zijn de kwaliteit en kwantiteit van de studentwerkplekken (dit punt wordt met een verbouwing op de locatie aangepakt, gereed september 2016), de toegankelijkheid tot literatuurcollecties en de ict-voorzieningen. Het panel oordeelt positief over de recente investeringen die zijn gedaan op het gebied van studiebegeleiding en informatievoorziening. De opleiding heeft oog en zorg voor de studenten. Studenten voelen zich gekend. Er zijn extra aandacht en middelen voor de begeleiding van studenten met een functiebeperking. De opleiding ontvangt voor de standaarden 7 en 8 het oordeel voldoende.

Kwaliteitszorg

De opleiding houdt duidelijk de vinger aan de pols wat betreft de onderwijskwaliteit en houdt systematisch evaluaties wat betreft de onderwijskwaliteit, de aansluiting op het werkveld en de tevredenheid van studenten en van het personeel. Het panel ziet een stijgende lijn in waarderingen bij veel aspecten. Deze lijn moet nog verder worden doorgezet. Het panel heeft vertrouwen dat deze lijn wordt doorgezet. De opleiding ontvangt voor standaard 9 het oordeel voldoende.

Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding heeft een helder, recent vernieuwd, systeem van toetsing en beoordeling. Er is duidelijk geïnvesteerd in de professionalisering van docenten en examen- en toetscommissie, in de versterking van de toetsinstrumenten en in de onderlinge kalibratie van werkwijzen en beoordeling. De beoordelingen zijn helder voor studenten. In de afstudeerfase zijn de versterkte toetsprocedures ingezet, maar nog niet geheel doorlopen. De opleiding is op de goede weg en het panel heeft respect voor het vele werk dat sinds 2014 is verzet.

De afstudeerdossiers van de voorgaande twee afstudeercohorten tonen aan dat de afstudeerders het gewenste niveau behalen en de eindkwalificaties realiseren. De versterking van de begeleiding en beoordeling is ook in het huidige afstudeercohort ingezet. De resultaten daarvan zullen zichtbaar worden in een volgende lichter afstudeerwerken. Het panel heeft, gezien de proactieve houding van de opleiding, het vertrouwen dat de ingezette lijnen worden doorgezet. Over het functioneren van stagiairs en alumni in het werkveld oordelen alle betrokkenen positief. Daarover heeft het panel geen enkele twijfel.

De opleiding ontvangt voor de standaarden 10 en 11 het oordeel voldoende.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	9
Basisgegevens van de opleiding	11
Beoogde eindkwalificaties	15
Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties	15
Programma	17
Standaard 2 Oriëntatie programma	17
Standaard 3 Inhoud programma	21
Standaard 4 Vormgeving programma	22
Standaard 5 Instroom	23
Personeel	25
Standaard 6 Personeel	25
Voorzieningen	27
Standaard 7 Materiële voorzieningen	27
Standaard 8 Begeleiding	28
Kwaliteitszorg	31
Standaard 9 Evaluaties	31
Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	33
Standaard 10 Toetsing	33
Standaard 11 Gerealiseerde eindkwalificaties	35
Eindoordeel over de opleiding	37
Aanbevelingen	39
Bijlagen	41
Bijlage 1 Eindkwalificaties van de opleiding	43
Bijlage 2 Overzicht opleidingsprogramma	45
Bijlage 3 Kwantitatieve gegevens opleiding	47
Bijlage 4 Deskundigheden leden visitatiepanel en lead auditor	48
Bijlage 5 Bezoekprogramma	49
Bijlage 6 Bestudeerde documenten	51
Bijlage 7 Overzicht bestudeerde afstudeerwerken	52
Bijlage 8 Beoordeling wettelijke erkenning tot biotechnicus	53
Bijlage 9 Verklaring van volledigheid en correctheid	56

Inleiding

Dit visitatierapport bevat de beoordeling van de bestaande hbo-bacheloropleiding Diermanagement van Hogeschool Van Hall Larenstein (VHL). Het visitatiepanel van NQA dat de beoordeling heeft uitgevoerd is samengesteld door NQA, in opdracht van Hogeschool Van Hall Larenstein en in overleg met de opleiding. Voorafgaand aan de visitatie heeft de NVAO het panel goedgekeurd. De accreditatie van de opleiding vindt plaats in een visitatiegroep met de opleidingen Dier- en Veehouderij/Animal Husbandry Van Hall Larenstein en de opleiding Dier- en Veehouderij van de HAS Hogeschool Den Bosch.

Het rapport beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel. Ook bevat het enkele aanbevelingen voor de opleiding. Het rapport is opgesteld conform het *Beoordelingskaders accreditatiestelsel hoger onderwijs* van de NVAO (19 december 2014) en het *NQA-protocol 2015 voor de uitgebreide opleidingsbeoordeling*.

De visitatie heeft plaatsgevonden op 20 januari 2016. Het betrof een gecombineerd bezoek met de opleiding Dier- en Veehouderij van Van Hall Larenstein die is gevisiteerd op 21 januari te Velp.

Het visitatiepanel bestond uit:

Mevrouw dr. ir. A. van den Pol-van Dasselaar MBA (voorzitter, domeindeskundige)

De heer ir. M.P. Cuijpers MPA (domeindeskundige)

Mevrouw prof. em. dr. V. Baumans (domeindeskundige)

Mevrouw R. Baris (studentlid)

Mevrouw ir. M. Dekker, senior auditor van NQA, trad op als secretaris van het panel.

Bij de aanvraag heeft de instelling een kritische reflectie aangeboden. Deze voldeed naar vorm en inhoud aan de eisen van het desbetreffende NVAO-beoordelingskader en aan de eisen van het *NQA-protocol 2015*. Het visitatiepanel heeft de kritische reflectie bestudeerd en een bezoek aan de opleiding gebracht. Met alle (mondeling en schriftelijk) verstrekte informatie heeft het panel tot een weloverwogen oordeel kunnen komen.

Het visitatiepanel verklaart dat de beoordeling van de opleiding in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Utrecht, maart 2016

Panelvoorzitter

Mw. dr. ir. A van den Pol-van Dasselaar MBA

Panelsecretaris

mw. ir. M. Dekker-Joziase

Basisgegevens van de opleiding

Administratieve gegevens

<i>Administratieve gegevens opleiding</i>	
naam opleiding zoals in CROHO	B Diermanagement
oriëntatie en niveau opleiding	Hbo-bachelor
voor opleidingen in het hoger beroepsonderwijs de te hanteren toevoeging aan de graad	BSc
aantal studiepunten	240
afstudeerrichtingen ¹	Companion Animal Management Dier en Samenleving Wildlife Management Dieren in de Zorg Paard en Management Proefdierbeheer
locatie	Leeuwarden
variant	Voltijd
onderwijstaal	Nederlands, Engels in major Wild Life Management
registratienummer in CROHO	34333

<i>Administratieve gegevens instelling</i>	
naam instelling	Hogeschool Van Hall Larenstein
gegevens contactpersoon instelling	De heer drs. B. Schulte
e-mailadres voor kopie aanmelding	ben.schulte@hvhl.nl
status instelling (bekostigd of rechtspersoon voor hoger onderwijs)	Bekostigd
resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	n.v.t.

Schets van de opleiding

De opleiding Diermanagement (DM) is een unieke opleiding die wordt aangeboden op de locatie Leeuwarden. Het is de grootste opleiding binnen Van Hall Larenstein met 750 studenten. De opleiding richt zich op de sector non-productiedieren en de relatie mens-dier.

De onderwijsvisie van de opleiding is praktijkgericht met als centrale uitgangspunten: 'de echte wereld centraal', aandacht voor actualiteit en internationalisering en voor duurzaamheid. De nieuwe propedeuseprogramma's zijn in 2015 ingevoerd. In 2016-2017 zal het tweede studiejaar ook starten en in 2017-2018 volgen de studie jaren drie en vier. Vanaf de instroom 2015 worden de zes majorrichtingen teruggebracht naar drie, in combinatie met een vernieuwd aanbod aan minoren. Met de invoering van blokminors en –majors zal naar verwachting de keuzevrijheid in het nieuwe programma voor de student toenemen.

De opleiding heeft een wettelijke erkenning als hbo-opleidingstraject tot bevoegd biotechnicus (voorheen artikel 12). Om die erkenning te blijven behouden, dienen de eisen voor de bevoegdheid via de eindkwalificaties van de major Proefdierbeheer te worden getoetst. Een Instantie voor Dierenwelzijn is geïntegreerd binnen de opleidingsorganisatie.

---

¹ De opleiding is bezig met een transitie naar drie nieuwe majors: Wildlife management, Gehouden Dier en Dier en Samenleving.

De major Proefdierbeheer heeft zijn curriculum aangepast aan de nieuwe wettelijke eisen en laat dit bij deze accreditatiebeoordeling toetsen (zie bijlage 8).

Van Hall Larenstein is in 2011 ontstaan uit een fusie van het Van Hall Instituut te Leeuwarden en de Hogeschool Larenstein te Velp en Wageningen. In 2013 is Van Hall Larenstein ontvlochten van het concern Wageningen UR (Wageningen University & Research centre). Van Hall Larenstein heeft een eigen College van Bestuur en Raad van Toezicht. Dit vergde een nieuwe hogeschoolbrede onderwijsvisie (*Instellingsplan 2014-2017*), op basis waarvan de hogeschool in 2014 is gestart met de ontwikkeling van een nieuw curriculum. Prioriteiten liggen bij de implementatie van het nieuwe onderwijsconcept, borging van de kwaliteit van toetsing, studenttevredenheid en de inrichting van praktijkgericht onderzoek.

Voorheen was Van Hall Larenstein per locatie georganiseerd. Per 2014 kent de hogeschool drie domeinen over de locaties heen met daarbinnen resultaatverantwoordelijke teams. Ieder domein heeft een eigen directeur. DM is onderdeel van het domein Animals and Business. De opleiding DM is verbonden aan meerdere lectoraten: Duurzame ketens, Welzijn en gezondheid van dieren en Bijengezondheid. Een lectoraat Weidevogels wordt per 1 mei 2016 ingevuld.

Schets van het curriculum

Ieder studiejaar telt vier onderwijsblokken, met per blok twee modules van 7 EC. Er is een doorlopende SLB-lijn (studieloopbaanbegeleiding) met 1 EC per blok. Aan het einde van het eerste jaar volgen studenten een bedrijfsstage waarin zij kennismaken met de sector. In het tweede jaar volgt een oriëntatiestage van 20 weken voor de keuze van de majorspecialisatie. In jaar drie volgen studenten een major (30 EC) en een minor (beide 30 EC). In het vierde jaar volgen de majorstage en de afstudeeropdracht.

In de eerste twee jaren van de studie verwerven studenten de kerncompetenties op niveau 1 en 2. Daarna werken studenten in lijn met de gekozen major (90 EC: 30 EC majormodules, 30 EC majorstage en 30 EC afstudeeropdracht) aan de kerncompetenties op niveau 3. Bij iedere major horen vier verplichte majormodules, een majorstage en een afstudeeropdracht. In jaar 3 heeft een student naast de vier majormodules een vrije minorruimte (30 EC) voor vier modules. Studenten vullen deze vrije minorruimte vaak met hetzij de modules van een andere major, hetzij met vaste minoren, hetzij met losse vrijekeuze-modules. Via de minoren kunnen studenten zich verder specialiseren, dan wel verbreden bijvoorbeeld in proefdierbeheer of in management voor niet-bedrijfskundigen.

Terugblik vorige visitatie

De vorige visitatie van de opleiding Diermanagement vond plaats in 2009. Aandachtspunten lagen bij:

- de afstemming van de eindkwalificaties met het werkveld en de relatie met de alumni,
- de breedte van het onderwijsaanbod versus de gewenste diepgang,
- de invulling van internationalisering met voornamelijk werving van Duitse studenten,
- de werkdruk onder docenten,
- het vastleggen van streefdoelen voor de onderwijskwaliteit,
- versterking van voorlichting en begeleiding, zodat studenten meer een toekomstvisie ontwikkelen.

Het huidige panel constateert dat de lijnen met het werkveld en alumni zijn aangetrokken via de vernieuwing van de werkveldadviescommissie, bijvoorbeeld door deze te betrekken bij de

besprekingen over de inperking van de majorrichtingen en de gevolgen van veranderde wetgeving op het gebied van dierproeven.

Het panel heeft diverse alumni getroffen die als (gast)docent zijn betrokken bij de opleiding. Hogeschoolbreed wordt er gewerkt aan alumnibeleid.

Het onderwijsaanbod wordt overzichtelijker met de overgang van zes naar drie majors. De minoren hebben een omvang van 30 EC en zullen in de toekomst in blokken worden aangeboden, wat voldoende omvang biedt om de gewenste diepgang te garanderen.

De begeleiding van studenten bij studiekeuzes is aangescherpt met name voorafgaande aan het derde jaar bij de keuze van de major. Studenten worden in het derde en vierde jaar begeleid door een studieloopbaanbegeleider met kennis van de gekozen major.

Internationalisering is breder ingevuld met de opzet van de Engelstalige richting Wildlife Management en door contacten met Vlaamse opleidingen en internationale koepelorganisaties.

In het voorgaande jaar is de werkdruk verlicht door inzet van projectmedewerkers en student-assistenten. De hogeschool gaat over naar resultaatverantwoordelijke teams, waarmee niet-onderwijskundige taken meer worden verdeeld. Waardering van medewerkers hierover zal moeten blijken bij een volgend medewerkerstevredenheidsonderzoek.

Het huidige panel is van mening dat de Van Hall Larenstein en de opleiding Diermanagement de aandachtspunten uit de vorige visitatie serieus hebben genomen en gericht hebben geadresseerd.

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op dit gebied van de beoogde eindkwalificaties. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Beroepsbeeld

De opleiding Diermanagement (DM) richt zich op de sector non-productiedieren en de relatie mens-dier, met ook aandacht voor biodiversiteit, dierenwelzijn en diergezondheid. De opleiding leidt beginnende professionals op die zich bezighouden met het beheer van dierpopulaties, het formuleren van dier- en natuurbeleid, met kennis en inzicht in de fysiologische behoeften van het dier, met gebruik van wet- en regelgeving op het gebied van dieren en met praktijkonderzoek of vertaling van onderzoek naar de praktijk. De afgestudeerde diermanager is hierbij in staat om ethische afwegingen te maken over diergebruik en die over te brengen naar betrokken partijen. Het werkveldperspectief voor afgestudeerden is breed, van dierentuin tot de voedingsindustrie, van overheid tot manege en van zorgboerderij tot proefdierfaciliteit. In de studiegids geeft de opleiding voorbeelden aan voor welke functies zij opleidt, zoals educatief medewerker, beleidsmedewerker, hoofd dierverzorgers of medewerker handhaving/inspectie. De opleiding is bezig met een heroriëntatie waarbij het aantal majors wordt teruggebracht van zes naar drie. De majors Wildlife Management en Gehouden Dier richten zich op de sectoren verbonden aan de respectievelijke diercategorieën. De major Dier en Samenleving is niet aan een specifieke diersector gebonden. De focus van deze major is op beleid, voorlichting en educatie, met als centraal thema de relatie tussen mens en dier.

Eindkwalificaties

In het opleidingsprofiel en in de studiegids geeft de opleiding een helder overzicht van de eindkwalificaties en de 'body of knowledge and skills' die de basis vormen voor de programma-inrichting. Het opleidingsprofiel is geaccordeerd door het werkveld en wordt periodiek geactualiseerd als advies van de werkveldadviescommissie daar aanleiding toe geeft. Na de consultatie van het werkveld is bijvoorbeeld in 2015-2016 een tiende competentie aan het profiel toegevoegd (zie bijlage 1). Het beroepsbeeld wordt ook gespiegeld aan de input vanuit het lectoraat Welzijn van Dieren en de input vanuit een landelijke werkgroep Biotechniek. Voor de richting proefdierbeheer is specifiek een elfde competentie toegevoegd: het opzetten en uitvoeren van eenvoudige en complexe dierexperimentele handelingen. In bijlage 8 is deze gekoppeld aan de beroepsproducten die studenten moeten opleveren om deze competentie aan te tonen.

In de eerste twee jaren van de studie werken studenten aan het beheersen van de kerncompetenties op niveau 1 en 2. Daarna werken studenten in lijn met de gekozen major (90 EC) aan kerncompetenties op niveau 3. Studenten kunnen een keuze maken voor een volgende

major: (1) beleid en communicatie, (2) paard en management, (3) proefdierbeheer, (4) companion animal management, (5) wildlife management of (6) dieren in de zorg. Bijlage 1 laat zien welke competenties in de major verdiept worden tot niveau 3.

Om het niveau van de eindkwalificaties aan te tonen, maakt de opleiding gebruik van de Dublin descriptoren. In een tabel in het opleidingsprofiel toont zij overzichtelijk de relatie tussen de kerncompetenties en de descriptoren.

Profilering

De opleiding Diermanagement is een unieke opleiding in Nederland. Waar de opleiding Dier- en Veehouderij zich richt op de sector productiedieren, richt Diermanagement zich op de sector non-productiedieren en de relatie mens-dier. Met de zes majors (uitstroomprofielen) kent de opleiding desalniettemin een brede oriëntatie, hetgeen ook tot uitdrukking komt in het beroepsbeeld. In de toekomst, met de drie majors, behoudt de opleiding haar brede profiel, aangezien de oude majors Dieren in de zorg, Paard en management en Proefdierbeheer opgaan in de nieuwe major Gehouden Dier en/of onderdeel worden van het vernieuwde minoren-aanbod.

De hogeschool heeft duurzaamheid als speerpunt. De opleiding DM draagt daar aan bij via bijvoorbeeld de module Balancing People, Planet & Profit, de oprichting van het kenniscentrum Burgers en Biodiversiteit en de aandacht voor dierenwelzijn. In 2018 wil de opleiding opgaan voor het drie sterren AISHE-certificaat.

Internationalisering

De opleiding DM heeft zich vergeleken met vergelijkbare bacheloropleidingen in Bristol, Gent, Leuven en Greenwich. Daarbij blijkt DM uniek te zijn qua breedheid en qua programmaduur (vier jaar).

De major Proefdierbeheer is sterk verbonden aan de Nederlandse Wet op de dierproeven, de Europese Directive en de standaarden van de FELASA (Federation of European Laboratory Animal Science Associations). Een aantal modules is ontwikkeld voortbouwend op expertise van Bristol University (Animal Welfare) en de Swedisch University of Agricultural Sciences (duurzaamheid) in Uppsala. Diermanagement is als enige opleiding lid van de EAZA (European Association of Zoos and Aquaria). DM wil in de toekomst de contacten met buitenlandse instellingen verstevigen om te komen tot een structurele benchmarking van de eindkwalificaties.

Conclusie

De opleiding heeft de eindkwalificaties helder omschreven en duidelijk gerubriceerd per major. De sets eindkwalificaties zijn passend voor de majors en het gewenste bachelorniveau. De opleiding is regionaal, nationaal en internationaal actief in de verificatie van de eindkwalificaties en de afstemming met het beoogde werkveld. Dit is belangrijk, aangezien het hier een unieke opleiding betreft die zich niet direct aan een 'zuster-opleiding' kan spiegelen.

De overgang van zes naar drie majors vergt nog een nieuwe ordening van de eindkwalificaties. De opleiding is daar mee bezig. Men heeft zich eerst geconcentreerd op de herziening van de propedeuse. Het panel heeft daar respect voor en heeft het vertrouwen dat, met de herziening van de studiejaren 3 en 4, de opleiding er in zal slagen om de eindkwalificaties voor de nieuwe majors en minors helder te beschrijven.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen en aandachtspunten tot het oordeel **voldoende**.

Programma

Standaard 2 Oriëntatie van het programma

De oriëntatie van het programma waarborgt de ontwikkeling van vaardigheden op het gebied van wetenschappelijk onderzoek en/of de beroepspraktijk.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van de oriëntatie van het programma. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Kennis

De theoretische component van de opleiding wordt gestuurd vanuit een 'body of knowledge and skills'. In de eerste twee jaren verwerft de student kennis tot en met niveau 2 (gevorderd). Het gaat dan om de volgende vakkennisgebieden:

- Het gehouden dier (huisvesting, gezondheid en ziektes, voeding, welzijn, kwaliteitszorg)
- Het dier in de samenleving (mens-dierrelaties, wet- en regelgeving, ethiek, ethologie en communicatie)
- Het dier in de natuur (natuurbeheer- en beleid, ecologie, flora en fauna)
- Het dier in populaties (voortplanting, genetica, gedrag, evolutie)
- Het dier in de markt (marketing, bedrijfseconomie, sector kennis, communicatie).

Daarnaast verwerven studenten ook algemene kennisgebieden op niveau 2:

- Communicatie (theorie van advisering, rapportage, presentatie, gespreksvoering)
- Vreemde taal en cultuur (Engels, People Planet Profit, cultural awareness)
- Exacte basisvakken (wiskunde, statistiek, chemie)
- Sector kennis (werkveldoriëntatie, werkveldinterview, marktonderzoek)
- Projectmanagement (theorie projectplan, uitvoering, reflectie/evaluatie, communicatie opdrachtgever)
- Onderzoek (theorie, plannen, uitvoeren, rapporteren, statistiek, methoden en technieken).

Vanaf het derde jaar wordt de kennis specifiek toegespitst op de gekozen major en de afronding van kernkwalificaties op niveau 3 (professional). Zo richt de inhoud van de major 'Paard en Management' zich enerzijds op de anatomie, fysiologie, pathologie, kwantitatieve genetica en het gedrag van paarden en anderzijds op bedrijfskundige en –economische aspecten. De major 'Wildlife Management' hanteert onder meer theorie op het gebied van ecologie, biodiversiteit, wet- en regelgeving, beleid en beheer, fokprogramma's en genetica. In alle majors krijgt onderzoek ruim aandacht.

Het panel heeft selecties van onderwijsmateriaal, (vak)literatuur en studentproducten ingezien tijdens het visitatiebezoek en constateert daaruit dat de kenniscomponent up-to-date en op niveau is. De gehanteerde literatuur is passend en veelzijdig. Voor de richting Proefdierbeheer kan de literatuur op punten worden geactualiseerd, de opleiding geeft aan dat zij het nieuwe handboek Proefdierbeheer afwachten en nieuwe basisboeken bij de nieuwe minor gaan uitzoeken. Nu diverse tijdschriften niet meer direct beschikbaar zijn via Wageningen UR, adviseert het panel de opleiding om zelf abonnementen te nemen op belangrijke tijdschriften. Voor het Engelstalige tijdschrift Laboratory Animals heeft de opleiding dit al gedaan.

In het verleden volgden studenten Proefdierbeheer de cursus (artikel 9) bij de Rijks Universiteit Groningen. Deze vond de opleiding qua niveau (master) minder geschikt. Daarom biedt de opleiding sinds 2000 de inhoud van de artikel 9 cursus als onderdeel van de majormodulen aan. Het panel raadt nauwe afstemming stellig aan, aangezien de universitaire cursus landelijk een goede status heeft. De opleiding wil toe naar afstemming met de artikel 9 cursussen waarbij studenten op basis van aantoonbare ervaring al onderdelen van de art 9 cursus kunnen behalen.

Beroepsvaardigheden

De (beroeps)vaardigheden worden eveneens aangestuurd vanuit een 'body of knowledge and skills'. In de eerste twee jaren gaat het om onder meer de volgende hoofdcategorieën: communicatieve vaardigheden, onderzoeksvaardigheden, praktische vaardigheden en computervaardigheden. In de majors worden deze vaardigheden waar relevant verdiept en worden vaardigheden aangereikt specifiek voor de betreffende major. Daarbij gaat het bijvoorbeeld over biotechnische handelingen (major proefdierbeheer), opstellen gezondheidsprotocollen (major dieren in de zorg) of analyseren/ontwerpen diervoeders (major companion animal management).

Binnen elke module werken studenten in opdrachten en projecten aan authentieke beroepsproducten die ontleend zijn aan de beroepspraktijk. Vaak zijn dat opdrachten die direct afkomstig zijn van opdrachtgevers uit het werkveld, bijvoorbeeld een beleidsadvies, een natuur-educatief lespakket of het organiseren van een huisdierenmarkt. De praktijkgerichtheid komt ook tot uiting in casuïstiek die docenten en studenten inbrengen en in de gastlessen van externe vak-experts of onderzoekers. Het Lectoraat Welzijn en Dieren verzorgt een Studium Generale met vertegenwoordigers uit het werkveld.

Het panel constateert dat er veel momenten zijn waarop studenten met de beroepspraktijk en actuele ontwikkelingen in aanraking komen. De 'echte wereld' komt de opleiding binnen. De opleiding heeft via eigen contacten (docenten, studenten en alumni) een groot netwerk van contacten en stagebieders. De samenwerking met het lectoraat en het kenniscentrum dragen daar positief aan bij. Door middel van diverse practica, excursies (dierentuin, natuurgebied, gemeente en provincie, rechtbank of bedrijven), drie stages (totaal 44 weken) en de afstudeeropdracht gaan studenten ook zelf in de beroepspraktijk aan de slag met actuele vragen. Dit start al in de propedeuse.

Uit enquêtes blijkt dat stagebieders zeer tevreden (scores 3,9-4,3 bij vijfpuntsschaal) zijn over de verschillende stages en dat de studenten een duidelijke ontwikkeling doorlopen van de eerstejaars naar de majorstage. Studenten zijn tevreden over de praktijkgerichtheid van de opleiding en de voorbereiding op de beroepsloopbaan.

Voor de richting Proefdierbeheer leren studenten in de module Proefdier & Maatschappij te werken met ratten/muizen, konijnen, cavia's, kippen, duiven en geiten. De studenten leren in de basis te werken met ratten en muizen en kunnen daarna keuzes maken qua diersoort. Tijdens een practicum biotechniek bij de Centrale Dienst Proefdieren te Groningen leren studenten van de major Proefdierbeheer met muizen werken. Ook tijdens stages werken studenten wel vaker met muizen. Studenten voeren een splenectomie uit, gevolgd door dissectie. Voor het praktisch werk met proefdieren zijn aanvragen bij de dierexperimentencommissie goedgekeurd tot 2017. Daartoe is een aanvraag ingediend voor de dier-experimenteertcommissie. Voor Wildlife is er een

veldvariant. In het onderdeel 'Biotechnicus aan het werk' maken studenten kennis met de theorie en praktijk van o.a. anatomie, fysiologie en passen deze toe bij basis operatietechnieken. Tijdens het onderdeel 'Animal Welfare' wordt ingegaan op voeding en stressfysiologie. Het onderdeel 'Proefdierbeheer in de praktijk' volgen de studenten bij de proefdieraccommodatie van de hogeschool. Daarbij is er aandacht voor operatiebeheer, welzijnsevaluatie en onderzoeksprotocollen. Toezicht is er vanuit de bij de wet verplichte Instantie voor Dierenwelzijn van de hogeschool. Aan de vernieuwde eisen voor de erkenning tot biotechnicus wordt voldaan. Studenten van de richting Proefdierbeheer volgen minimaal 150 uur stage bij een erkende instelling voor proefdierbeheer. Ook zijn voldoende basis-operatie-technieken opgenomen in het programma. Studenten verzorgen de dieren, dit doen zij onder leiding van de diervorzorgster. Studenten die geen dissectie willen uitvoeren op de ratten die uit het splenectomie practicum afkomstig zijn en die dus niet voor dit speciale doel gedood zijn, kunnen bij de examencommissie een verzoek indienen voor een alternatieve opdracht/proef. Dit geldt niet voor de studenten Proefdierbeheer, die deze dissecties wel moeten uitvoeren.

Het panel benoemt twee aandachtspunten bij de stages. Ten eerste, het tijdsbeslag dat nodig is voor de afstemming tussen student, docent en het stagebedrijf over het stageplan en de plaatsing van de student. Het is positief dat de opleiding dit secuur wil vormgeven. Echter voor de doorstroom en studeerbaarheid is het prettiger dat studenten eerder weten waar zij aan toe zijn met de stages.

Ten tweede, de vaardigheid van studenten met het hanteren van muizen. De opleiding maakt een bewuste keuze om studenten te leren werken met ratten en niet met muizen, behalve de majorstudenten Proefdierbeheer. Voor studenten is het aanleren van basisvaardigheden op de rat makkelijker. Aangezien de muis een van de meest gebruikte proefdieren is, geeft het panel ter overweging om studenten breder te trainen in het werken met muizen. De opleiding meldt dat dit een overweging is binnen een, nog te ontwikkelen, minor.

Onderzoeksvaardigheden

In het programma is een doorlopende onderzoeksleerlijn opgenomen. In veel modules wordt aandacht gegeven aan onderzoeksvaardigheden en het oefenen daarvan. In de propedeuse start dit met de oriëntatie op het toekomstige werkveld. In de hoofdfase is er een verplichte module Research Management en wordt dit met interne en externe opdrachten uitgediept, bijvoorbeeld in de module 'Proefdierbeheer in de praktijk' doorlopen studenten voor een dierexperiment alle fasen van een onderzoek. Ook participeren studenten in de onderzoeksopdrachten van het lectoraat en het kenniscentrum. De afstudeeropdracht is voor iedere major het sluitstuk met een onderzoekscomponent.

Het panel constateert dat de onderzoeksleerlijn duidelijk in het hele programma is ingevlochten. Dit geeft studenten ruime gelegenheid om onderzoeksvaardigheden te oefenen en op te bouwen. De onderzoeksleerlijn is de laatste jaren versterkt, gelijk opgaande met de onderwijsvernieuwing. Dit is mogelijk een verklaring voor het feit dat de onderzoeksvaardigheden nog niet sterk zijn in de eindwerken (zie standaard 11). Het panel adviseert de versterking van de onderzoeksleerlijn door te zetten. Het panel vindt het positief dat de beoordeling van plannen van aanpak voor de afstudeerwerken al is aangescherpt. Het panel adviseert de samenwerking met de lectoraten en het kenniscentrum door te zetten en de lectoren te betrekken bij de onderzoeksleerlijn.

Actualiteit

De opleiding zorgt op velerlei manieren voor een actueel onderwijsprogramma. In elke module werken studenten aan vraagstukken uit de praktijk en leveren studenten een beroepsproduct. Door middel van casuïstiek en gastsprekers worden ook actuele ontwikkelingen de collegezaal binnengehaald. Voorbeelden hiervan zijn de aandacht voor crowdfunding (major dier en samenleving), animal assisted education (major dieren in de zorg) en de nieuwste technologische ontwikkelingen voor het volgen en tellen van diersoorten (major wildlife management). De opleiding heeft het kenniscentrum Burgers en Biodiversiteit opgestart. Dit kenniscentrum richt zich op verbinding met lokale organisaties en overheden om de burgerparticipatie te bevorderen bij het vergroten van biodiversiteit in de eigen leefomgeving, zoals blijkt uit Operatie Steenbreek (tegen de toenemende betegeling in steden).

Uit het onderwijsmateriaal en uit studentproducten blijkt dat studenten aan actuele projecten werken, bijvoorbeeld het project Steenbreek, de aandacht voor bijenhouderij en –gezondheid, de aandacht voor de certificering duurzaamheid in dierveehouderij en (proef-)diergebruik in het voortgezet onderwijs. De opleiding heeft een actieve rol bij de organisatie van internationale conferenties dierentuinvloeding, droeg bij aan de tentoonstelling Animal Inside Out in het Fries Museum en zoekt de samenwerking met natuurbeschermingsorganisaties.

Het panel is van mening dat de opleiding actief is in het binnen halen van de praktijk en actualiteit en er in slaagt interessante projecten en opdrachten te verwerven. Dit versterkt de band met het werkveld.

Internationalisering

De opleiding geeft invulling aan internationalisering door de internationale invulling en Engelstalige uitvoering van de major Wildlife Management, door het gebruik van Engelstalige literatuur, door ruime mogelijkheden tot internationale stages, excursies en buitenland studie. Het panel heeft daar diverse aansprekende voorbeelden van aangetroffen in de stage en afstudeerverslagen. De studenteninstroom is internationaal met gemiddeld per jaar circa 30 Duitse, drie Belgische en vijf Erasmus-uitwisselingsstudenten. Docenten hebben, mede door de stages, een groot nationaal en internationaal netwerk. Circa de helft van de studenten is internationaal georiënteerd via stage of buitenland studie. Het panel is van mening dat de opleiding duidelijk aansluit op internationalisering als profileringspunt van de hogeschool.

Conclusie

De opleiding DM heeft een sterk praktijkgericht onderwijsprogramma, waarbinnen de kenniscomponent duidelijk is vastgelegd in de 'body of knowledge'. De praktijkgerichtheid en aandacht voor actualiteit komt voldoende aan de orde via opdrachten, projecten, excursies, gastsprekers et cetera. Studenten worden geëquipeerd om de link te kunnen leggen met het beroepenveld en de diverse vakgebieden. De opleiding heeft een breed netwerk en goede contacten met het werkveld in de regio, nationaal en internationaal. De internationale oriëntatie krijgt duidelijk vorm in het onderwijs en in de internationale studentenpopulatie. De onderzoeksleerlijn is met het nieuwe curriculum in opbouw en in het programma verweven. De richting die hierbij gekozen is, is goed en de nieuwe onderzoeksleerlijn moet nog wel verder geïmplementeerd worden. Een aandachtspunt bij proefdierbeheer is de actualisatie van de literatuur en toegankelijkheid van vakliteratuur. Een tweede aandachtspunt is de afstemming bij Proefdierbeheer van de eigen majorprogrammaonderdelen op de cursus (artikel 9) van de Rijks Universiteit Groningen

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen en aandachtspunten tot het oordeel **voldoende**.

Standaard 3   Inhoud van het programma

De inhoud van het programma biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde eindkwalificaties te bereiken.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van de inhoud van het programma. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Opbouw van het programma

Alle studenten doorlopen een gezamenlijke propedeuse die bestaat uit zeven propedeuse modules (in totaal 49 EC), een module die wordt afgesloten met een dierverzorgingsstage (samen 7 EC) en studieloopbaanbegeleiding (4 EC). Het tweede jaar is tevens gemeenschappelijk en bestaat uit een oriëntatiestage (28 EC) en vier modules (28 EC), te weten: (1) Research Management, (2) Balancing People, Planet & Profit, (3) Reproduction Management en (4) Dier en Markt. Voor studenten die de major Wildlife Management willen volgen en daarbij de minormodule Integrated European Biodiversity, geldt dat zij in plaats van de module Dier en Markt de module Basic GIS (Geographic Information Systems) volgen. Vanaf het derde jaar volgen studenten het programma dat past bij de gekozen major. Dat programma bestaat uit vier specifieke major modules (in totaal 28 EC) en keuze van minormodulen (28 EC) in jaar 3 en een majorstage (28 EC) en de afstudeeropdracht (28 EC) in jaar 4. Ieder onderwijsblok is er 1 EC beschikbaar voor studieloopbaanbegeleiding met individuele gesprekken en groepsbijeenkomsten waarbij de studenten werken aan hun persoonlijke ontwikkelingsplan en er reflectie en intervisie wordt gegeven (zie ook bijlage 2).

Relatie competenties – inhoud programma

Met een competentiematrix bewaakt de opleiding dat de eindkwalificaties in het programma aan bod komen. De competentiematrix laat per niveau zien hoe de competenties verdeeld zijn over de onderwijseenheden. Daarnaast is in modulecompetentiekaarten zichtbaar per module welke rollen uit het beroepsprofiel en welke beroepsproducten aan bod komen en welke kennis, vaardigheden en houding worden behandeld. In de studiegids zijn per module beschreven: de leerdoelen, de ingangseisen, de leerinhoud, de studiebelasting, de werkvormen, de toetsing en de literatuur. Met de herziening van het programma investeert de opleiding in eenvormiger modulebeschrijvingen in de studiegids en op Blackboard. De herziening van het programma is op het moment in volle gang. Voor de eerste twee studiejaar is dat voor een groot deel op orde; de herziening van de majorfase is de volgende stap. Het panel adviseert dit door te zetten in het derde en vierde studiejaar. Aangezien hoofdfasestudenten melden dat er verschillen zijn tussen docenten in de uitvoering van het onderwijs, is meer aandacht nodig voor communicatie en afstemming tussen docenten en meer eenduidigheid naar de studenten.

Conclusie

Het panel oordeelt positief over de relatie tussen de competenties en de inhoud van het programma. De vernieuwde modulebeschrijvingen zijn helder en bieden een leidraad voor studenten bij hun major- en minorkeuze en de studieplanning. Het panel adviseert dit door te zetten in het derde en vierde studiejaar als eenduidige leidraad voor docenten en studenten. Het panel ziet een stijgende lijn in de kwaliteit van de inhoud van het programma. Het panel komt nu tot het oordeel voldoende. Bij verdere doorzetting van de curriculumvernieuwing ziet het panel potentie richting een oordeel goed in de toekomst.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen en aandachtspunten tot het oordeel **voldoende**.

Standaard 4   Vormgeving van het programma

De vormgeving van het programma zet aan tot studeren en biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde eindkwalificaties te bereiken.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van de vormgeving van het programma. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **goed**.

Onderwijsvisie

De opleiding sluit aan bij het hogeschool-onderwijsconcept waarin vijf kenmerken centraal staan, namelijk: (1) echte wereld centraal, (2) keuzevrijheid, (3) diversiteit, (4) up-to-date inzet van digitale middelen en (5) onderzoek, internationalisering en duurzaamheid. Deze kenmerken zijn gestoeld op de instellingsbrede onderwijsvisie die is gebaseerd op de principes van de constructivistische leertheorie, probleemgestuurd onderwijs gebaseerd op de cognitieve psychologie en Universal Design for Learning.

Het panel is van mening dat de opleiding een rijke variatie aan werkvormen biedt, waaronder veel praktijkgerichte werkvormen. Dit sluit aan bij de diverse leerstijlen en achtergronden van studenten. De opzet van het onderwijsprogramma met de major/minor structuur biedt veel keuzevrijheid en mogelijkheden om opdrachten en stages op maat naar de eigen major of minor of een bepaalde beroepscontext in te vullen. Studenten zijn hier enthousiast over. Zij gaan met echte opdrachten uit het werkveld aan de slag en ervaren dat de beroepspraktijk ('de echte wereld') vaak centraal staat. Ook is er veel aandacht voor internationalisering door te sturen op stage/studeren in het buitenland, voor aansluiting op internationale organisaties en door het hoge aantal buitenlandse studenten. Duurzaamheid is een terugkerend thema in het onderwijs en via de lectoraten. Het geheel biedt een stimulerende en activerende leeromgeving. Het panel vindt dat de onderwijsleeromgeving een goede match maakt tussen de programmahoud en de eindkwalificaties en daarmee goede mogelijkheden biedt om de beoogde kwalificaties te behalen.

Studeerbaarheid

De opleiding schept met een evenwichtige verdeling van de studielast over de modules, perioden en jaren, voorwaarden voor een goede studeerbaarheid. Uit gesprekken blijkt dat bij piekbelastingen wordt gekeken naar een betere verdeling van modules, opdrachten of toetsen.

Volgens studenten is de studie met gerichte inzet zeker haalbaar. De directe begeleiding van docenten en SLB-begeleiders leveren een duidelijke positieve bijdrage. Studenten worden goed voorbereid op de verschillende studiefase en de bijbehorende studiekeuzes (zie ook standaard 8). Studenten ervaren dit als positief.

Voor excellente studenten zijn er extra activiteiten binnen de hogeschool/opleiding (student-assistent, extra minor, deelname in commissies, als voorlichter in het greenteam, inzet in mediatheek) of buiten de school (internationale stages, externe minor, studeren in het buitenland, behalen van extra diploma's bijvoorbeeld paraveterinair mbo-diploma). Docenten wijzen de beter presterende studenten actief op deze extra activiteiten.

Aan studenten met een functiebeperking wordt extra begeleiding geboden, bijvoorbeeld extra tentamenfaciliteiten, gespecialiseerde studiebegeleiders en een student-buddy-systeem. Hier is gerichte aandacht voor. Dit past in het beleid vanuit de hogeschool. Studenten met een functiebeperking oordelen positief over de ondersteuning die zij ontvangen. De kanalen om dit te regelen zijn helder en de communicatielijnen zijn kort.

Conclusie

Het panel oordeelt positief over de vormgeving en inrichting van het onderwijsprogramma. Studenten hebben ruim de mogelijkheid om de competenties en eindkwalificaties te behalen. Er is veel aandacht voor de beroepspraktijk en studenten komen veel in contact met het werkveld. Het programma is gevarieerd en met de praktijkgerichtheid uitdagend. De studeerbaarheid is goed en er is extra aandacht voor studenten die meer uitdaging of juist meer begeleiding nodig hebben.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **goed**.

Standaard 5   Instroom

<i>Het programma sluit aan bij de kwalificaties van de instromende studenten.</i>

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van instromende studenten. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **goed**.

De opleiding hanteert de wettelijke instroomeisen met de aanvulling dat havisten en vwo'ers een NG, NT of EM+biologie profiel moeten hebben gevolgd. Bij het ontbreken van biologie kan een toelatingstoets worden gedaan. Instromers met een niet-verwante mbo-vooropleiding krijgen een gericht studiekeuzeadviesgesprek. Van buitenlandse studenten wordt geëist dat zij de Nederlandse taal beheersen op NT2/B2-niveau. Dit geldt vooral voor de instroom van studenten van Duitse afkomst (15% van het totaal) en voor studenten die via Erasmusprogramma's instromen. Duitse studenten voeren een toelatingsgesprek met een Duitse DM-alumnus die waar nodig ook begeleiding biedt aan deze specifieke instroomgroep. Duitse studenten kunnen extra lessen schrijfvaardigheid Nederlands volgen. Tijdens het eerste jaar kunnen studenten, met een tekortkoming op het gebied van scheikunde, extra lessen scheikunde volgen.

Het panel constateert dat de opleiding goede gerichte maatregelen neemt om de aansluiting op de vooropleiding en de rendementen te verbeteren. De opleiding heeft de studiekeuzecheck

(SKC) ingevoerd en de studieloopbaanbegeleiding aangescherpt (zie standaard 8), conform het hogeschool-beleid. Ongeveer de helft van de aspirant-studenten wordt voor de poort bevraagd op vooropleiding, oriëntatie, motivatie, vaardigheden en verwachtingen. Studenten oordelen positief over de duidelijkheid van de studiekeuzecheck en het studieadvies. Uit gesprekken blijkt dat het laatste belangrijk is om aspirant-studenten duidelijk te maken dat de opleiding gericht is op de relatie mens-dier en dat 'de liefde voor het kunnen werken met dieren' ondergeschikt is. Dit wordt ook sterk benadrukt tijdens andere voorlichtingsbijeenkomsten.

Uit gesprekken blijkt dat de vwo-ers, havisten en Duitse studenten meestal een goede aansluiting ervaren. De mbo-ers ervaren een mindere aansluiting qua basisvakken. Dit is een van de redenen dat de opleiding, conform hogeschoolbeleid, actief is in mbo-aansluitingsprojecten in Noord-Nederland, zoals het project 'Succesvolle doorstroom mbo-hbo'. Dit resulteert in gezamenlijke toelatingstoetsen, keuzebegeleiding tijdens het mbo en de opzet van een studievaardigheden-set. De opleiding DM bekijkt ook de mogelijkheid van een schakelprogramma bij verwante mbo-opleidingen. Ondanks de mindere aansluiting qua basisvakken bij de mbo-ers, zouden zij grotendeels weer dezelfde studiekeuze maken. Het panel is positief over de inzet van de opleiding om de aansluiting van mbo-ers te verbeteren.

De opleiding haalt de eigen doelstellingen voor uitval net niet (30% uitval tegen hogeschoolnorm van 27,5%). De opleiding verwacht dat de geplande landelijke mbo-examens, de verdere invoering van de SKC en aanscherping van de studiebegeleiding zullen bijdragen aan de verbetering van de aansluiting en van de rendementen.

De opleiding hanteert de hogeschool-bsa-norm van 40 EC. In de praktijk moeten studenten minimaal zes van de acht modules afronden om door te mogen stromen. Dit staat gelijk aan 42 EC. Het panel vindt het reëler om deze puntengrens te melden en als uitgangspunt te nemen.

Conclusie

Het panel constateert dat de opleiding veel investeert in gerichte maatregelen om de instroom en aansluiting op de vooropleidingen te verbeteren. Op landelijk niveau sluit men aan op de invoering van de studiekeuzecheck. Regionaal is er goede samenwerking om de mbo-aansluiting te versterken. Binnen de hogeschool en opleiding werkt men gericht aan goede, gerichte voorlichting en gerichte begeleiding en efficiëntiecurcussussen taal en scheikunde. De effecten van deze maatregelen zijn nog niet altijd duidelijk, soms door recentheid van de invoering. De opleiding investeert in voorlichting en begeleiding gericht op een juiste studiekeuze door aankomende studenten, gericht op de relatie tussen mens en dier.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen en aandachtspunten tot het oordeel **goed**.

Personeel

Standaard 6   Kwaliteit van het personeel

Het personeel is gekwalificeerd en de omvang is toereikend voor de inhoudelijke, onderwijskundige en organisatorische realisatie van het programma.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van het personeel. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

De opleiding wordt verzorgd door een team van circa 60 docenten, met een gezamenlijke aanstellingsomvang van circa 34 fte. De docent-student-ratio is gunstig (1:22) vergeleken met veel andere hbo-opleidingen. Er is voldoende gekwalificeerd personeel om de onderwijstaken uit te voeren. Alle docenten met een vaste aanstelling hebben onderwijsbevoegdheid of aantoonbare didactische competenties. Van de docenten is 83 procent mastergeschoold en 14 procent is gepromoveerd. Daarmee voldoet de opleiding ruim aan de hogeschool-doelstellingen. De opleiding werkt met de personeelsbeleidskaders van de hogeschool, die zijn uitgewerkt naar lange termijn doelen en naar jaarplannen.

Uit cv-gegevens en uit de tevredenheid van studenten leidt het panel af dat docenten beschikken over ruime vakkennis en kennis van de beroepspraktijk. Het panel heeft enthousiaste en betrokken docenten ontmoet. Docenten zijn vakinhoudelijk bevlogen en hebben een duidelijke verbinding met de beroepspraktijk vanuit werkervaring, door het begeleiden van stages, afstudeeropdrachten of projecten, door het bekleden van bestuursfuncties, door bezoeken aan symposia en congressen en door inzet bij praktijkopdrachten van het lectoraat. Studenten zijn tevreden over de inhoudelijke deskundigheid en kennis van de beroepspraktijk bij docenten (NSE-scores 3,6 bij vijfpuntsschaal). In gesprekken met het panel signaleren studenten wel grote verschillen tussen docenten qua vak-enthousiasme, invulling van de tutorrol, bereikbaarheid voor vragen en de uitvoering van het onderwijs. Ook kan de uniformiteit van beoordelingen verbeterd worden. De directie pakt deze signalen op en werkt aan verdere afstemming tussen docenten binnen de resultaatgerichte teams en standaardisering van de modulebeschrijvingen. In de regel verloopt de communicatie tussen studenten en docenten via directe en korte lijnen en voelen studenten zich gehoord.

De werkdruk is een bekend punt van zorg en is als te hoog ervaren in de fase van de ontvlechting van Wageningen UR. Met inzet van projectmedewerkers en studentassistenten probeert het management verlichting te bieden. Resultaat hiervan zal tijdens het medewerkerstevredenheids-onderzoek in 2016 moeten blijken. De opleiding DM behoort tot de meest tevreden opleidingen binnen Van Hall Larenstein met een gemiddeld cijfer 7,4 in het medewerkerstevredenheids-onderzoek. Er is groot vertrouwen in het opleidingsmanagement.

Voor professionalisering van docenten is drie procent van het opleidingsbudget en drie procent van de taakuren beschikbaar. Professionalisering is gericht op collectieve scholing op het gebied

van didactiek, toetsing (onder andere de BKE² via Cito voor alle examinatoren en SKE voor leden van de examen- en toetscommissie), studiebegeleiding en duurzaamheid. Voor zes jonge/nieuwe collega's is scholing gericht op timemanagement en coaching. Het panel beoordeelt de scholing als positief, maar volgens het panel blijft de verdere ontwikkeling van didactische expertise van docenten belangrijk.

De kwaliteit binnen het docententeam op het gebied van kwalitatief onderzoek en statistiek is een aandachtspunt volgens het panel. Een deel van de docenten doet ervaring op binnen de projecten van het lectoraat en via promotie. Dit mag breder worden gedeeld en verder worden uitgebreid onder de begeleiders en examinatoren betrokken bij de afstudeerfase. De begeleiding van afstudeeronderzoeken kan op dit punt worden aangescherpt (zie standaard 11).

Conclusie

Het panel heeft bij de opleiding DM een enthousiast en vakinhoudelijk bevlogen docententeam getroffen met ruime vakinhoudelijke en didactische kwaliteiten. Docenten hebben goede contacten met de beroepspraktijk om een praktijkgericht programma vorm te geven. Aandachtspunten zijn de verdere scholing op toetsing, op onderzoekskennis en -begeleiding en de sturing op meer afstemming tussen docenten qua uitvoering van het onderwijs en qua beoordeling. Deze signalen zijn bekend en worden opgepakt binnen de recent ingerichte resultaatverantwoordelijke teams. Dit is een stap in de goede richting die verder moet worden doorgetrokken.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen en aandachtspunten tot het oordeel **voldoende**.

---

² BKE: Basis Kwalificatie Examinering, SKE: Senior Kwalificatie Examinering

Voorzieningen

Standaard 7 Materiële voorzieningen

De huisvesting en de materiële voorzieningen zijn toereikend voor de realisatie van het programma.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van voorzieningen. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

De locatie in Leeuwarden biedt voldoende faciliteiten voor de verzorging en uitvoering van het onderwijs. De opleiding DM gebruikt specifieke opleidingsvoorzieningen: laboratoria voor practica biologie, ecologie en chemie en mobiele onderzoeksapparatuur zoals hartslagmeters en camera's of apparatuur voor veldwerk (kijkers, zenders of drones).

Voor praktijkonderwijs is er een eigen dierenverblijf dat in 2013 volledig is verbouwd, welke voldoet aan de eisen in het kader van de Wet op de dierproeven. In 2013 is ook een Instantie voor Dierenwelzijn opgericht.

Het panel heeft de faciliteiten en plannen voor een verbouwing tijdens een rondleiding kunnen bekijken en heeft hierover gesproken met studenten en docenten. Daaruit concludeert het panel dat de gebouwen en voorzieningen voldoen voor de onderwijsuitvoering en van goede kwaliteit zijn. Het nieuwe dierenverblijf voldoet aan de eisen ten aanzien van dierenwelzijn en praktijkonderwijs voor het proefdierkundig curriculum. Het is niet geschikt voor het doen van onderzoek, omdat het een "schone" afdeling met hygiënische barrières mist die vereist is voor het uitvoeren van kwalitatief goed proefdieronderzoek. Voor het oefenen van operatietechnieken maakt de opleiding gebruik van de voorzieningen van de Centrale Dienst Proefdieren in Groningen. Mocht in de nieuwe minor ook gewerkt gaan worden met muizen, dan is daarvoor geschikte huisvesting nodig.

In het proefdierverschik is het mogelijk om klimaataanpassingen te doen met vocht en rookmachines. De dieren hebben ook een buitenverblijf. Tijdens de practica van het eerste en tweede jaar wordt gewerkt in groepjes van acht studenten. Bij het leren hanteren van dieren wordt gewerkt in groepjes van vijf studenten. Studenten volgen daarnaast 150 uur stage/praktijk in een proefdiervoorziening, vaak bij een externe organisatie. In de toekomst wil de opleiding meer mogelijkheid om dit binnen de hogeschool te laten vervullen.

Een verbeterpunt volgens de NSE-uitkomsten is de beschikbaarheid en geschiktheid van werkplekken met computers voor studenten, met name in de mediatheek. Dit punt wordt met een geplande verbouwing op de locatie aangepakt. Een tweede aandachtspunt is de toegang tot digitale literatuurcollecties. De ontvlechting van de Wageningen UR heeft behoorlijk impact gehad, bijvoorbeeld op de ict-voorziening en huisvesting. De ict-voorziening is nu weer geheel in eigen beheer. Voorheen was er toegang tot digitale literatuurcollecties via Wageningen UR. Deze voorziening is nu in eigen beheer en behoeft aandacht.

Conclusie

De huisvesting en materiële voorzieningen zijn voldoende voor de onderwijsuitvoering en het oefenen van praktische vaardigheden. Het dierenverblijf is van goede kwaliteit, wordt goed beheerd en voldoet aan de eisen in het kader van de Wet op de dierproeven.

Aandachtspunten zijn de kwaliteit en kwantiteit van de studentwerkplekken en toegankelijkheid tot literatuurcollecties via de mediatheek. Het punt van de werkplekken wordt al aangepakt door de verbouwing.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen en aandachtspunten tot het oordeel **voldoende**.

Standaard 8   Studiebegeleiding

De studiebegeleiding en de informatievoorziening aan studenten bevorderen de studievoortgang en sluiten aan bij de behoefte van studenten.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van studiebegeleiding. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

De opleiding werkt volgens de hogeschool-kaders (*Studieloopbaanbeleid 2015-2016*). Studenten zijn zelf verantwoordelijk voor hun leerproces en worden begeleid door docenten tijdens de lessen, door tutores bij opdrachten en door (stage-)begeleiders tijdens stages en afstudeeropdrachten. De studieloopbaanbegeleiding (SLB) is gericht op studiebegeleiding en loopbaanoriëntatie. Alle SLB-ers zijn geschoold binnen Van Hall Larenstein.

De begeleiding door de SLB-docent neemt gedurende de studiejaren af. Studenten starten in jaar 1 een SLB-persoonlijk ontwikkelingsplan gericht op studieroute en studiekeuze en de onderbouwing daarvan. Voor het behalen van het SLB-plan verzamelt de student bewijzen en spreekt deze door met de SLB-er in een portfolietoets. Via VIP³-projecten kan de student kortdurende activiteiten plannen buiten modules en stages om die wel bijdragen aan de eigen leerdoelen, bijvoorbeeld bijspijker cursussen of extra projecten. Studenten moeten vooraf goedkeuring vragen bij de VIP-coördinator. De reflectie op de VIP activiteiten wordt besproken in de SLB-uren.

Voor studenten met een functiebeperking is er een speciaal maatwerktraject. Dit traject wordt opgesteld in overleg tussen de student, de SLB-er en de decaan. Voor de begeleiding van deze studenten zijn extra uren beschikbaar. Ook werkt men met studiematjes, buddy's; studenten die al verder zijn gevorderd in de studie en startende studenten wegwijs kunnen maken.

De opleiding werkt aan uniformering van de SLB door strakkere aansturing vanuit de regierolhouder-SLB, door scholing en door ervaring vast te leggen in een toolbox SLB. Het panel constateert uit de gesprekken met studenten en docenten dat studenten nooit verloren lopen. Er zijn altijd aanspreekpunten doordat er goed en direct contact is met de studenten. Men kent en vindt elkaar. Uit gesprekken blijkt dat studenten redelijk tevreden zijn over de studiebegeleiding. Tutoren kunnen, wat betreft studenten, meer op een lijn zitten en beter onderling afstemmen.

Minder tevreden (scores 2,9 in NSE) zijn studenten over de informatievoorziening. Dit heeft deels te maken met de ict-ontflechting van de Wageningen UR en deels met de tijdigheid van

---

³ VIP: Vrij Inzetbare Punten

informatie en wijzigingen. De informatievoorziening verloopt langs veel informatiebronnen en kanalen, waar studenten niet altijd goed de weg in weten te vinden. Het management zoekt, na de invoering van het nieuwe ict-netwerk, naar verdere verbetermogelijkheden en is daarover ook in gesprek met de studenten.

Conclusie

Het panel oordeelt positief over de recente investeringen die zijn gedaan op het gebied van studiebegeleiding en informatievoorziening. De opleiding heeft oog en zorg voor de studenten. Er is extra aandacht voor de begeleiding van studenten met een functiebeperking. Dit gaat gepaard met gericht beleid en extra middelen. Geen enkele student loopt verloren rond en er zijn altijd aanspreekpunten. Studenten voelen zich gekend.

De hogeschool beschikt sinds kort weer zelfstandig over de ict-voorzieningen en is bezig met optimalisering van de systemen. Een nieuw volgsysteem is in gebruik genomen en informatie via bestaande systemen wordt aangescherpt. De opleiding werkt aan verbetering van planning en roostering en tijdige bekendmaking naar studenten.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen en aandachtspunten tot het oordeel **voldoende**.

Kwaliteitszorg

Standaard 9   Evaluaties

De opleiding wordt periodiek geëvalueerd, mede aan de hand van toetsbare streefdoelen.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van kwaliteitszorg. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

De opleiding DM werkt volgens een jaarplan kwaliteitszorg, dat is afgeleid van het *VHL Kwaliteitszorgplan 2013-2015*. De opleiding hanteert de PDCA-cyclus voor evaluaties op verschillende niveaus (module en gehele opleiding) en betreft daarbij diverse stakeholders (personeel, studenten, alumni, werkveld). De aandachtsgebieden, streefdoelen en hogeschoolprestatieafspraken staan er in beschreven evenals de kwaliteitszorginstrumenten en taakverdeling. Streefnorm voor studenttevredenheid is een NSE-score 3,4 of rapportcijfer 6,0. Het panel vindt het positief dat iedere module wordt geëvalueerd en dat de uitkomsten worden besproken met de docent en in het moduleteam. Uitkomsten en verbeteracties worden teruggekoppeld op studentnet, hoewel studenten daar niet altijd goed van op de hoogte zijn. De opleiding gaat over tot bekendmaking op Blackboard, een door studenten vaak gebruikt forum.

Uit de gesprekken blijkt dat docenten open staan voor evaluaties door studenten en signalen snel oppakken. Studenten voelen zich gehoord en weten waar ze terecht kunnen met opmerkingen en/of verbetervoorstellen. Diverse verbeteringen zijn doorgezet in het nieuwe curriculum aldus studenten en dit resulteert in hogere evaluatiescores ten opzicht van het voorgaande studiejaar. Wel blijven scores op diverse aspecten nog onder de eigen norm en onder het landelijk gemiddelde. Gezien alle veranderingen in de voorgaande periode is er volgens de notulen van de examencommissie niet altijd voldoende tijd voor evaluaties.

Ook signalen uit het werkveld en specifiek van stagebieders en alumni dragen positief bij en worden gebruikt om de kwaliteit van de opleiding te verbeteren. Dit levert verbeterpunten op gericht op versterking van het onderzoekend vermogen en meer aandacht voor dierkennis. Personeel wordt bevraagd via het medewerkerstevredenheidsonderzoek. Directie en management houden ook geregeld ontbijt- of lunchbijeenkomsten met studenten om zaken door te spreken.

De opleiding heeft het voornemen een stage-evaluatie en een evaluatie van het gehele curriculum uit te voeren. Ten tijde van de visitatie was deze nog niet aanwezig.

Conclusie

Het panel ziet het beeld bevestigd dat de opleiding systematisch evaluaties houdt en duidelijk de vinger aan de pols wil houden wat betreft de onderwijskwaliteit, de aansluiting op het werkveld en de tevredenheid van studenten en van het personeel. Het panel ziet een stijgende lijn in waarderingen bij veel aspecten. Deze lijn moet nog verder worden doorgezet, wil de opleiding op alle fronten voldoen aan de eigen norm voor tevredenheid. Het panel heeft vertrouwen dat deze lijn wordt doorgezet, gezien de ambities van de opleiding.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 10 Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van toetsing. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**. Met potentie voor een oordeel goed in de toekomst.

De opleiding DM werkt volgens een toetsplan (najaar 2015) dat is afgeleid van het VHL-Toetsbeleid (maart 2015). Daarin is voor elke competentie beschreven in welke modules en op welk niveau deze wordt getoetst. Uit gesprekken constateert het panel dat de werkwijzen en verantwoordelijkheden sinds een analyse in 2014 flink zijn aangescherpt. Docenten stemmen de toetsvormen en toetsinhoud meer en meer af. Dit is een geleidelijk proces, waarbij voor steeds meer modules gezamenlijk gewerkt wordt aan toetsvormen en toetsinhoud. In de toekomst zal dit voor alle modules gelden. Bij het opstellen van toetsen, normeren van toetsen en bij de beoordeling van prestaties zijn nu meerdere docenten uit een moduleteam betrokken. Bij iedere module wordt een toetsdossier aangelegd. Dit dossier bevat een toetsmatrijs, de beoordelingscriteria, het beoordelingsformulier, de antwoordsleutel en de cesuur. Deze dossiers worden gecheckt door de toetscommissie, die in het najaar 2015 is ingesteld en werkt onder de auspiciën van de examencommissie. De toetscommissie checkt de technisch onderwijskundige aspecten. De examinatoren doen de didactische en vakinhoudelijke check.

Het panel is enthousiast over de weg die de opleiding is ingeslagen en de versterking die is ingezet. De toetsdossiers zijn in opbouw. Het werken met toetsmatrijzen en rubrics wordt meer gemeengoed. Docenten geven aan dat zij studentproducten en de scores bij de beoordeling gerichter bespreken en afstemmen en daarmee bewuster bezig zijn met de beoordelingen en het hanteren van rubrics. Het proces van werken met toetsmatrijzen en rubrics is goed gestart maar moet zich de komende tijd verder ontwikkelen. Het panel herkent dit beeld in het toetsmateriaal en constateert dat docenten duidelijk steeds meer afstemmen in de beoordeling en elkaar weten te vinden. Dit heeft de teamvorming versterkt.

Studenten vinden de relevante informatie over toetsing in de studiegids, in de modulewijzers en op Blackboard. Daarmee is de toetsing voor studenten transparant. Zij weten wat er waar en wanneer wordt getoetst en zij kunnen zich aan de hand van voorbeeldtoetsen en beoordelingsformulieren voorbereiden. In gesprekken met studenten wordt dit beeld bevestigd. Studenten zijn tevreden over toetsing en de heldere informatie vooraf.

Uit het toetsmateriaal en de studentproducten die het panel heeft ingezien en uit de gesprekken blijkt dat de opleiding een rijk scala aan toetsvormen hanteert om kennis, inzicht en houding te toetsen, zowel individueel als in een groep. Er is ook steeds meer aandacht voor de individuele beoordeling binnen groepsopdrachten. Het panel is ook positief over het optrekken van de ondergrens voor deelcijfers. Daar waar voorheen onvoldoende deelcijfers gecompenseerd

konden worden met hogere deelcijfers, geldt nu dat alle onderdelen met minimaal een voldoende cijfer moeten worden afgerond.

In het OER zijn de organisatorische en juridische aspecten vastgelegd. De examencommissie borgt de kwaliteit van de toetsing onder andere door het aanwijzen van gekwalificeerde examinatoren. De examencommissie telt een extern lid, deskundig op het gebied van onderwijs- en examenregelingen. Hogeschoolbreed is er een afstemmingsoverleg van alle voorzitters van examencommissies. Examencommissies leggen activiteiten vast in jaarverslagen.

Het panel is positief over de actieve rol die de examencommissie met een onderzoek naar de beoordeling van afstudeeropdrachten heeft gespeeld. Daaruit bleek dat de transparantie en de afstemming tussen beoordelaars kon worden aangescherpt. Daarop is het beoordelingsformulier aangepast met meer mogelijkheid tot het noteren van gerichte feedback. Dit is conform een uitgangspunt van de opleiding dat feedback een belangrijk onderdeel is van de beoordeling en in het leerproces van de student.

Het proces van beoordelen is aangescherpt met beter onderscheid in de beoordelingsformulieren tussen de afstudeeronderdelen, met een duidelijk go/no go-moment bij de start op basis van individuele presentatie van de afstudeeronderzoeksvorstellen en door scheiding van begeleiding en beoordeling. Bij de afstudeerfase zijn er twee begeleiders, waarvan er een ook mede beoordeelt. Een onafhankelijke derde docent beoordeelt het plan, het product en de presentatie. Eén van de twee begeleiders beoordeelt ook het proces. Het eindcijfer komt in overleg tot stand. Bij een te groot verschil tussen de beoordelaars is er een vaste procedure voor cijfervaststelling. Tijdens het visitatiebezoek werd duidelijk dat er door deze vernieuwde procedure minder verschillen tussen de beoordelingen zijn dan voorheen. De maatregelen en kalibratie tussen docenten lijken hun vruchten af te werpen. Er zijn nog geen afstudeerwerken beschikbaar die volledig volgens de nieuwe opzet zijn begeleid en beoordeeld.

De procedures voor de stagebeoordelingen staan vermeld in de stagegidsen en in de beoordelingsformulieren. Uitgangspunt is dat de stagebieders feedback geven als input voor de beoordeling, maar zelf geen beoordeling geven. De stagebieder is geen examinerator.

Het hele docententeam is tijdens meerdere cito-scholingsdagen getraind in toetsing en gericht op de cursus BKE. Leden van de examencommissie hebben de BKE cursus afgerond en gaan in 2016 verder met de SKE-cursus. De nadruk op goede toetsing heeft voor verhoging van de werkdruk gezorgd, maar docenten zien er de meerwaarde van in, zeker voor de langere termijn.

Conclusie

Het panel constateert dat de opleiding een helder systeem heeft van toetsing en beoordeling. Door de actieve examencommissie, de toetscommissie en door het docententeam zijn het laatste jaar grote en goede stappen gezet in een nieuwe procedure voor de opzet van en afstemming over de toetsing. Er is duidelijk geïnvesteerd in professionalisering, in versterking van de toetsinstrumenten en in onderlinge kalibratie van werkwijzen en beoordeling. De beoordelingen zijn helder voor studenten en zij ontvangen gerichte feedback ter ondersteuning van hun leerproces. In de afstudeerfase zijn de versterkte toetsprocedures ingezet, maar nog niet geheel doorlopen. Ook de toetsmatrijzen en rubrics moeten nog verder worden doorontwikkeld. De opleiding is op de goede weg en het panel heeft respect voor het vele werk dat sinds 2014 is verzet en voor de stappen die zijn gezet.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende** en ziet daarbij potentie voor een oordeel goed in de toekomst als de toetsing in alle fasen doordoesemd is.

Standaard 11   Gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van het gerealiseerde niveau. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Het behalen van de eindkwalificaties en het eindniveau tonen de studenten aan door de afstudeerrapportage, de majorstage en de modulen van de gekozen major. De studenten leggen een afstudeerportfolio aan met alle bewijsstukken. Tevens moeten alle voorgaande onderdelen met een voldoende zijn afgesloten. De richtlijnen voor de opzet en beoordeling van de afstudeerfase zijn afgeleid van de *VHL Handreiking Afstudeerprotocol*.

Het afstudeerprotocol is herzien en verscherpt. De verbeteringen zijn sinds september 2015 ingezet en zullen medio 2016 volledig zichtbaar worden. De afstudeeropdracht heeft meer tussentijdse beoordelingsmomenten met een duidelijke go/no-beoordeling van de afstudeercommissie bij de start. Bij de beoordeling werken examinatoren met rubrics en zij stemmen de beoordelingen gericht af via intervisie- en kalibratiesessies. Daarmee is de interpretatie en de weging van beoordelingscriteria aangescherpt. Studenten kunnen individueel of in duo (voorheen ook trio) afstuderen. De beoordeling blijft individueel. Studenten zoeken, in afstemming met de docenten, een bij de major passende afstudeeropdracht bij een externe organisatie. De onderwerpen worden afgestemd met en komen binnen bij de opleiding. Studenten moeten hun afstudeervoorstel individueel presenteren en verantwoorden voor de afstudeercommissie met onafhankelijke examinatoren voor de go/no go beslissing. Daarbij wordt gekeken naar de mogelijkheid om zelfstandig een praktijkonderzoek te kunnen doen dat haalbaar is in de beschikbare tijd en naar het inhoudelijke niveau van de opdracht. In de beoordelingen is een onafhankelijke examiner betrokken voor het onderzoeksplan, de afstudeerrapportage en de presentatie. Afstudeerders en alumni geven in de gesprekken aan dat zij goede begeleiding ontvangen. Deze is intensiever in de startfase dan in de uitvoerings- en schrijffase. Er is een maximum voor het aantal begeleidingssessies om zelfstandigheid van de student te garanderen. De externe opdrachtgever levert input voor de beoordeling, maar beoordeelt niet zelf. De procedures, afstudeerfasen en de beoordeling zijn volgens studenten helder en inzichtelijk op Blackboard.

Het panel heeft vijftien afstudeerdossiers opgevraagd vanuit de laatste twee afstudeercohorten en deze beoordeeld op inhoudelijke aansluiting, op aantoning van het gewenste hbo-bachelorniveau en op de beoordeling door docenten. Het panel heeft bij één afstudeerdossier twijfels of de onderzoeksopzet wel geschikt is geweest en juist is uitgewerkt. Dit dossier is besproken met de beoordelaars die toelichtten dat in de presentatie en verdediging de student aanvullend net voldoende blijkt gaf van de competentiebeheersing. In de regel kan het panel zich

vinden in de beoordeling van werkstukken. De betere werkstukken krijgen de hogere cijfers; wel is er een groot kwaliteitsverschil tussen de goede en de matige werkstukken.

Het panel constateert dat veel eindwerken kwalitatief van aard zijn. Docenten kunnen daarbij sterker sturen op een steviger en meer kwantitatieve onderbouwing van de onderzoeksopzet en steekproefbepaling. In de eindbeoordelingsformulieren is niet altijd helder hoe een eindcijfer tot stand komt of hoe individuele beoordelingen tot stand komen. Verder is er geregeld een redelijk verschil in beoordeling tussen examinatoren. Het panel vindt het positief dat de meeste van deze punten ook door de examen- en toetscommissie zijn geconstateerd en dat de beoordelingsprotocollen zijn aangescherpt, met go/no go-momenten, meer tussentijdse beoordelingen, betere beoordelingsformulieren en meer kalibratie tussen beoordelaars (zie standaard 10). De effecten daarvan zullen zichtbaar worden bij de beoordeling van de afstudeerders die het panel heeft gesproken tijdens de visitatie. Het panel heeft het vertrouwen dat de ingezette lijnen worden doorgezet mede gezien de opzet van rubrics voor de afstudeerfase. Afstudeerders moeten hun theoretisch kader en de opzet van het praktijkonderzoek duidelijk verantwoorden.

Het functioneren van afgestudeerden in het werkveld is gemonitord door feedback te vragen van stagebieders, van werkveldvertegenwoordigers, van de werkveldadviescommissie en van de eigen alumni. Daaruit blijkt dat studenten goed toegerust zijn voor het beroepenveld en voor een vervolgstudie. Stage- en afstudeeropdrachtbieders vinden studenten goed inzetbaar door een goede beheersing van de competenties.

Het laatste alumnionderzoek is van 2014 onder alumni Dieren in de Zorg. Uit onderzoek van een alumna blijkt dat waar de opleiding inhoudelijk goed aansluit op vervolgmastudies studenten succesvol zijn. Bij minder verwante programma's wordt vaker een schakelprogramma doorlopen.

Conclusie

De afstudeerdossiers en de toelichting in gesprekken overtuigen het panel er van dat de afstudeerders het gewenste niveau behalen en de eindkwalificaties realiseren. Een steekproef van afstudeerdossiers uit de laatste twee afstudeercohorten bevestigt dit beeld. De versterking van de begeleiding en beoordeling is ook in de afstudeerfase ingezet. De resultaten daarvan zullen zichtbaar worden in een volgende lichting afstudeerwerken. Het panel heeft het vertrouwen dat de ingezette lijnen worden doorgezet mede gezien de proactieve houding van de opleiding en de verbetering van de beoordelingsprocedures voor de afstudeerfase. Afstudeerders moeten hun theoretisch kader en de opzet van het praktijkonderzoek duidelijker dan voorheen vooraf verantwoorden. Over het functioneren van stagiairs en alumni in het werkveld oordelen alle betrokkenen positief. Daarover heeft het panel geen enkele twijfel. Aangezien het panel de versterking van de afstudeerfase en de beoordeling nog niet zelf heeft kunnen verifiëren aan de hand van afgeronde eindwerken, komt zij voor deze standaard tot het oordeel voldoende.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Eindoordeel over de opleiding

Oordelen op de standaarden

Het visitatiepanel komt tot de volgende oordelen op de standaarden:

Standaard	Oordeel
<i>Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties</i>	Voldoende
<i>Standaard 2 Oriëntatie programma</i>	Voldoende
<i>Standaard 3 Inhoud programma</i>	Voldoende
<i>Standaard 4 Vormgeving programma</i>	Goed
<i>Standaard 5 Instroom</i>	Goed
<i>Standaard 6 Personeel</i>	Voldoende
<i>Standaard 7 Materiële voorzieningen</i>	Voldoende
<i>Standaard 8 Begeleiding</i>	Voldoende
<i>Standaard 9 Kwaliteitszorg</i>	Voldoende
<i>Standaard 10 Toetsing</i>	Voldoende
<i>Standaard 11 Gerealiseerde eindkwalificaties</i>	Voldoende

Weging en conclusie

Op basis van de beslisregels van de NVAO komt het panel tot het eindoordeel voldoende. De opleiding heeft een drukke fase doorgemaakt, door onder andere de ontvlechting van Wageningen UR en de overgang naar een nieuw curriculum. Daarbij zijn binnen de hogeschool veel zaken opgepakt om de eigenstandigheid in te richten. Dit heeft ook van de opleiding Diermanagement veel investeringen gevraagd. Het panel is van mening dat de opleiding de eigen visie en processen duidelijk voor ogen heeft en vertaald heeft in de onderwijsuitvoering. De onderwijskwaliteit voldoet en ontwikkelt zich positief vanuit een heldere onderwijsvisie. Het docententeam heeft daartoe de juiste capaciteiten in huis. De onderwijskwaliteit wordt geborgd vanuit een proactieve examencommissie. Het panel heeft vertrouwen dat de nieuwe ontwikkelingen (zoals aanscherpen toetsprocedures, ontwikkelen van rubrics, kalibratiesessies met docenten, vroegtijdig bijsturen in het afstudeerproces) gaan leiden tot verbeteren van de kwaliteit van de opleiding. De teambuilding die uit deze acties voortvloeit, is een positief neveneffect. De resultaten van deze ontwikkelingen heeft het panel echter nog niet kunnen toetsen. Met doorzetting van de ingezette verbeteringen sluit het panel voor de toekomst niet uit dat ook het eindoordeel 'goed' mogelijk moet zijn als de kwaliteit tot in de eindfase goed aantoonbaar en navolgbaar is.

Het visitatiepanel beoordeelt de kwaliteit van de bestaande hbo-bacheloropleiding Diermanagement van Hogeschool Van Hall Larenstein als **voldoende**.

Aanbevelingen

Het panel geeft de opleiding de volgende aanbevelingen mee om de verdere ontwikkeling van de opleiding Diermanagement te steunen:

Standaard 2

- Houd oog voor de actualisering van de literatuur.
- Werk aan de afstemming van de cursus Proefdierkunde op de cursus van de RUG.

Standaard 3

- Zet de vernieuwing van de modulebeschrijvingen door in het derde en vierde studiejaar en gebruik dit ook voor verdere afstemming tussen de docenten over de opzet en uitvoering van het onderwijs.
- Bevorder de communicatie en afstemming tussen de docenten voor meer eenduidigheid naar de studenten.

Standaard 5

- Continueer de aandacht voor verbetering van de mbo-aansluiting.

Standaard 6

- Stuur op meer afstemming tussen docenten qua uitvoering van het onderwijs en qua beoordeling.
- Zorg voor verdere scholing van docenten op toetsing en op onderzoekskennis en – begeleiding.

Standaard 7

- Zorg voor goede toegankelijkheid van literatuurcollecties via de mediatheek.

Standaard 8

- Houd oog voor de afstemming tussen de verschillende informatiekanalen naar studenten.

Standaard 10

- Continueer de inzet op de ontwikkeling en hantering van toetsprocedures, toetsmatrijzen en rubrics.

Standaard 11

- Versterk bij afstudeeropdrachten de sturing op een steviger en meer kwantitatieve onderbouwing van de onderzoeksopzet en steekproefbepaling.

Bijlagen

Bijlage 1 Eindkwalificaties van de opleiding

Kerncompetenties opleiding Diermanagement tot en met cohort 2014-2015:

1. Formuleren van dier- & natuurbeleid;
2. Inventariseren en vertalen van dier-gerelateerde wetten, regels en richtlijnen;
3. Planmatig organiseren van activiteiten of delen daarvan;
4. Opstellen van een product- en marktbeschrijving voor de sector non-productdieren⁴;
5. Kiezen/implementeren/beheren van kwaliteitszorgsystemen ten behoeve van dierbeheer;
6. Opzetten van of meewerken aan onderzoek en vertalen van resultaten naar praktische toepassing;
7. Resultaatgericht samenwerken in multidisciplinaire context;
8. Vertalen van belangenconflicten naar houdingen binnen de mens-dierrelatie;
9. Adviseren bij dier-ethische besluitvorming.

Per cohort 2015-2016 is daar een tiende competentie aan toegevoegd:

10. Toepassen van dierkundige en dier-gerelateerde kennis in praktijksituaties.

Specifiek voor proefdierbeheer:

11. Het opzetten en uitvoeren van eenvoudige en complexe dierexperimentele behandelingen.

Competenties per major (niveau 3)

Major Dier en Samenleving 1A – Gestalte geven aan beleid ten aanzien van interne en externe communicatie. 1B – Vertalen van wensen van groepen in de samenleving ten aanzien van de omgang met of de behandeling van dieren naar beleidsplannen van overheden of andere organisaties. 2A – Inventariseren en vertalen van diergerelateerde wetten, regels en richtlijnen. 3A – Ontwikkelen van communicatieve materialen en activiteiten. 3B – Ontwikkelen van educatieve en onderwijskundige materialen en activiteiten.
Major Paard en Management 3A – Organiseren of leidinggeven aan hippische projecten of evenementen. 4A – Opstellen van een product/marktbeschrijving voor het (startende) paardhouderijbedrijf. 5A – Beheren/Managen van paarden, processen en medewerkers binnen hippische bedrijven. 6A – Onderzoeksgegevens vertalen naar het hippische werkveld.
Major Proefdierbeheer 1A – formuleren van dier- & natuurbeleid. 2A – Inventariseren en adviseren over regelgeving bij proefdiergebruik, 5A – Beheren van eenheden non-productiedieren. 5B – Beheren van een proefdierfaciliteit. 6A – Opzetten en/of meewerken aan dierexperimenteel onderzoek.
Major Companion Animal Management 4A – Klantbeheer ten behoeve van omzet. 4B – Voorlichting aan klanten. 4C – Adviseren over import en export van diergerelateerde producten. 5A – Adviseren over en toepassen van kwaliteitszorgsystemen t.b.v. dierbeheer.
Major Wildlife Management 1A – Formuleren van een natuurbeleidsplan. 5A – Beheren van een (in)- ex-situ dierpopulatie. 7A – Resultaatgericht intercultureel samenwerken in multidisciplinair teamverband.
Major Dieren in de zorg 1A – Formuleren van dierbeleid 2A – Inventariseren en vertalen van diergerelateerde wetten, regels en richtlijnen voor dieren die in de zorg ingezet worden.

⁴ Met 'product' wordt hier niet alleen stoffelijke goederen bedoeld, maar ook een nieuwe activiteit of een dienst 'Markt' kan hier ook 'doelgroep' betekenen.

- 3A – Planmatig organiseren van activiteiten of delen daarvan waarbij dieren als onderdeel van therapie of activiteit worden ingezet.
- 4A – Opstellen van een marktbeschrijving voor instellingen die dieren inzetten in de zorg.
- 5A – Controleren van kwaliteitszorgsystemen voor zorgboerderijen en kinderboerderijen waar dieren onderdeel zijn van de activiteit/therapie.
- 6A – Uitvoeren van een onderzoek naar dieren in de zorg, resultaten worden vertaald naar een praktische toepassing.
- 7A – In de zorg werken diverse disciplines. De student kan met alle partijen samenwerken.
- 8A – In de zorg kan er een belangenconflict ontstaan tussen dier en mens, de student kan in dit conflict reflecteren op de eigen houding.
- 9A – De student kan een advies geven bij dier-ethische besluitvorming.

Bijlage 2 Overzicht opleidingsprogramma

Curriculum tot cohort 2015

Hieronder de huidige competentiematrix tot cohort 2015. Op dit moment wordt vanwege het nieuwe onderwijsconcept de verdeling van de competenties herzien – ze worden opgenomen in het nieuwe Toetsplan.

	Per 1	Per 2	Per 3	Per 4	Dierverzorgingssta ge (nivo 1-2)
J 1 N i v 1	Oriëntatie op opleiding en werkveld Comp 2 ¹ 3 ¹ 6 ¹ 7 ¹ 8 ¹ 9 ¹ ,	Bewust Adviseren Comp 6 ¹ 9 ¹	Klantgericht Denken Comp 4 ¹	Beleid en Communicatie Comp 1 ² 3 ² 8 ²	
	Dier en Beheer Comp 5 ¹	Dier en Samenleving Comp 2 ¹ 8 ¹	Natuurbeleid en -beheer Comp 1 ¹ 2 ¹ 6 ¹		
J 2 N i v 2	Research Management Comp 6 ²	Planet, People, Profit Comp 2 ² 4 ² 7 ² 8 ²	Voorbereiding	Oriente Stage Comp 9 ¹	
	Reproduction Management Comp 1 ² 5 ² 6 ²	Dier en Markt Comp 3 ² 4 ² 7 ²			
	Basic GIS Comp 6 ²				
J 3 D S C A M P B P M W M D Z n v 3	Major module 1 Natuur in de etalage Comp 1a ³ 6 ² 3a ³ Petfood met marktpotentieel Comp 2 ³ 4bc ³ Proefdier en maatschappij Comp 2 ³ 6 ³ 8 ³ 9 ³ 10 ³ 11 ¹ Van huifkarverhuur tot hippisch centrum Comp 4a ³ De ecologische adviseur Comp 2 ³ 3 ³ 5 ³ 6 ³ Inleiding in Dieren in de zorg Comp 1 ³ 2 ³ 3 ³ 5 ³ 7 ³ 8 ³ 9 ³	Major module 2 Het Kwalitatief Goede Doel Comp 1b ³ 6 ³ Klanten winnen en behouden Comp 4a ³ Animal Welfare Comp 5 ³ , 6 ³ , 9 ³ , 10 ³ Van Concours tot Olympiade Comp 3a ³ De natuurbeheerder Comp 1 ³ 5 ³ 6 ³ 9 ² AAA (Animal Assisted Activities) Comp 2 ³ 3 ³ 7 ³ 8 ³ 9 ³ Zorgboerderij en Bedrijfsvoering Comp 2 ³ 4 ³ 5 ³ 7 ³ 9 ³	Major module 3 Gemeentelijk Dierbeleid Comp 1b ³ 6 ³ Animal Welfare Quality Man Comp 3 ³ 5 ³ 8 ² De Biotechnicus aan het werk Comp 2 ³ 5 ² 8 ³ 9 ³ 10 ³ 11 ³ Van wormspuit tot aqua-therapie Comp 5a ³ De collectiebeheerder Comp 5 ³ AAT (Animal Assisted Therapy) (14 ec) Comp 3 ³ 6 ³ 7 ³	Major module 4 Int. Policies and Nature Conservation Comp 1 ³ 5 ³ 6 ³ 7 ³ Leidinggeven in dierbedrijven (prakman.) Comp 1 ³ 2 ³ 7 ³ Proefdierbeheer in de praktijk Comp 2 ³ 5 ³ 6 ³ 8 ³ 9 ³ 10 ³ 11 ³ De paardenfluisteraar als wetenschapper Comp 6 ³ Int. Policies and Nature Conservation Comp 1 ³ 5 ³ 6 ³ 7 ³ AAT (Animal Assisted Therapy) (14 ec) Comp 3 ³ 6 ³ 7 ³	
J 4	Majorstage		Afstudeeropdracht		

NB: comp 11 voor PB: Het opzetten en uitvoeren van eenvoudige en complexe dierexperimentele handelingen

Curriculum vanaf cohort 2015 (nog in ontwikkeling)

Schematisch overzicht van de opleiding volgens het VHL-Onderwijsconcept met nieuwe jaar 1 2015-2016 ingevuld, invulling van jaar 2 en 3 volgen in 2016-2017, en 2017-2018 respectievelijk.

	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4	
4	Majorstage 30 EC		Afstudeeropdracht 30 EC		
	Module 7 EC	Module 7 EC	Minor 30 EC		
3	Module 7 EC	Module 7 EC			
	Studieloopbaanbegeleiding 2 EC		Oriëntatiestage 30 EC		
2	Module 7 EC	Module 7 EC			
	Module 7 EC	Module 7 EC			
Studieloopbaanbegeleiding 2 EC					
1	LDM121VN Dieren basics	LDM122VN Dier en bedrijf	LDM123VN Dier en omgeving	LDM124VN Beleid voor dieren	LDM107VNST Diervverzorgings- stage
	LDM125VN Dier en welzijn 1	LDM126VN Dier en welzijn 2	LDM127VN Dier en welzijn 3		
	SLB + handling	SLB + handling	SLB + handling	SLB + handling	

 = Minor en Majorstage kunnen van periode wisselen, wat de student meer vrijheid geeft.

Bijlage 3 Kwantitatieve gegevens over de opleiding

TABELLEN HBO-BACHELOR

Tabel 1: Uitval uit het eerste jaar

Cohort	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Instream #	187	230	268	244	246	226	177	181
Uitval %	31%	34%	37%	31%	37%	33%	32%	

Instream zowel in eerste jaar als in hoger jaar; peildatum 1 oktober 2015

Nb Instream = alle instroom voor het eerst in deze opleiding;

Formele definitie omvat alleen instroom die nog geen HO-geschiedenis hebben (niet intern beschikbaar)

Tabel 2: Uitval uit de bachelor (hoofdphase)

Cohort	2008	2009	2010
Herinschrijvers #	125	151	168
Uitval %	14%	22%	18%

Peilmoment 1 oktober 2015; *Uitval na eerste jaar, gerelateerd aan herinschrijvers plus diploma jaar1)*

Tabel 3: Rendement, gerelateerd aan aantal herinschrijvers

Cohort	2008	2009	2010
Herinschrijvers	125	151	168
Rendement(%)	74%	59%	55%

Peilmoment 1 oktober 2015; *Rendement = (# diploma's jaar 1 t/m 5)/(# herinschrijvers + #diploma's jaar 1)*

Tabel 4: Docentkwaliteit

Graad	Ma	PhD	Ma + PhD
Percentage	69%	14%	83%

Peilmoment: 1 september 2015

Tabel 5: Student-docentratio

Ratio	22:1
-------	------

Tabel 6: Contacturen (klokuren per week)

Studiejaar	1	2	3	4
Contacturen	15,4	19,5	15,3	n.v.t.

Jaar 1: conform prestatieafspraken; jaren 2 t/m 3: uit roosters berekent

Jaar 2: geldt voor periode 1 en 2; periode 3 en 4 half jaar oriëntatiestage

Jaar 4: half jaar majorstage + half jaar afstudeeropdracht

Bijlage 4 Deskundigheden leden visitatiepanel en lead auditor

1	Mevrouw dr. ir. A. van den Pol-van Dasselaar MBA is lector Beweiding bij CAH Vilentum en senior wetenschapper bij Wageningen UR Livestock Research. Daarnaast is zij venoot van een melkveebedrijf in Dronten.
2	De heer ir. M.P. Cuijpers MPA is directeur van LTO Nederland.
3	Mevrouw prof. em. dr. V. Baumans is (co)-organizer/Lecturer in Laboratory Animal Science courses in Utrecht and Stockholm, Brussels, Lisbon, Braga, Budapest, Odense, Aarhus, Riga, South Africa, Brazil, Athens, Sri Lanka, Turkey, India.
4	Mevrouw R. Baris volgt de hbo-bacheloropleiding Dier- en Veehouderij bij Hogeschool Inholland.

Naam Secretaris NQA	Gecertificeerd d.d.	E-mailadres
Mevrouw ir. M. Dekker-Joziase	22 oktober 2010	dekker@nqa.nl

Bijlage 5 Bezoekprogramma

Tijdstip	Thema	Deelnemers
09.00-09.30	Presentatie door opleiding. Het panel kan toelichtende vragen stellen.	<ul style="list-style-type: none"> • Ing. Tjalling Huisman (opleidingsdirecteur Animals and Business),
09.30-11.30	Materiaalbestudering en voorbereiding	panel
11.30-12.00	Spreekuur en rondleiding	<i>Rondleiding langs laboratoria en door dieraccommodatie met o.a.</i> <ul style="list-style-type: none"> • Drs. Monique den Heijer (majorcoördinator Proefdierbeheer) • Ing. Joanna Zijlstra (projectmedewerker/beheer dieraccommodatie)
12.00-12.45	Vorbereiding gesprekken + lunch	panel
12.45-13.30	Gesprek studenten en alumni DM	<ul style="list-style-type: none"> • Ing. Merel Forma Alumnus • Ing. Elske Vastbinder Alumnus • Ing. Marianne Platel Alumnus • Ing. Djura Hoeksema Alumnus – naar WUR doorgestroomd • Tom Sijtstra Student jaar 1 • Étienne Vergne Student jaar 2 • Ryanne Habraken Student jaar 3 • Ellen Falter Student jaar 4
	Gesprek studenten en alumni DV Leeuwarden*	<ul style="list-style-type: none"> • Cor Hendriksen AD Melkveehouderij jaar 1 • Melanie Cremers AD Melkveehouderij jaar 2 • Susanne van der Wal bachelor DV jaar 1 • Akke Terpstra bachelor DV, jaar 2 major DG • Klaas Pieter Blanke bachelor DV, jaar 3, major DV • Annet Scheen bachelor DV, jaar 3, major DG • Inge Hendriks bachelor DV, jaar 4, major DG • Simon Kooistra alumnus DV bachelor, major MV, 2014 • Rinus Wientjes alumnus DV bachelor, major MV, 2011 • Bram van der Veen alumnus AD 2014, tevens student bachelor jaar 4, major MV
14.30-15.30	Gesprek docenten en examinatoren	<ul style="list-style-type: none"> • Ir. Miranda Berghuis (Art. 9 WM, afstudeerbegeleider Elske Vastbinder) • Ir. Bernard Dijkstra (vakgebied zoötechniek, docent in de propedeuse) • Drs. Gabriëlle van Dinteren (vakgebied Communicatie en beleid, afstudeerbegeleider Merel Forma) • Ing. Anna van Hout (Werving, instroom, Studieloopbaanbegeleiding) • Drs. Marije de Jong (vakgebied Curriculum) • Drs. Corine Oomkes (vakgebied Dieren in de zorg, en lid Instantie voor Dierenwelzijn) • Dr. Arjen Strijkstra (vakgebied Wildlife Management, afstudeerbegeleider van Marianne Platel) • Desiree Vermeulen BSc. (projectmedewerker duurzaamheid, Dieren in de zorg en externe projecten)
15.45-16.30	Gesprek opleidingsmanagement	<ul style="list-style-type: none"> • Ing. Tjalling Huisman (opleidingsdirecteur Animals and Business),
16.45-17.30	Gesprek borging	<i>Examencommissie:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Ing. Jesse Versteegh (voorzitter) <i>Opleidingscommissie</i>

		<ul style="list-style-type: none"> • Drs. Johanna Roodzant (docentlid, vakgebied communicatie) • Pauline de Kroon (studentlid) <p><i>Toetscommissie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ir. Hans Bezuijen (vakgebied Bio-ethiek) • Laura Sander MA (beleidsmedewerker) <p><i>ajorcoördinatoren opleiding Diermanagement</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Drs. Monique den Heijer (Proefdierbeheer/Artikel 9) • Berend van Wijk MSc (Wildlife Management) <p><i>Werkveldadviescommissie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Prof. dr. Marie-José Enders-Slegers (Open Universiteit Heerlen)
17.30-18.15	Beoordelingsoverleg panel	
18.15-18.30	Laatste gesprek opleidingsmanagement en terugkoppeling bevindingen	<ul style="list-style-type: none"> • Ing. Tjalling Huisman (opleidingsdirecteur Animals and Business) en terugkoppeling aan docententeam/medewerkers opleiding en VHL

* in afstemming tussen de visitatiepanels DM en DV en de opleiding DV van Van Hall Larenstein is besloten de DV-studenten en alumni van de locatie Leeuwarden op de eerste van de twee bezoekdagen te spreken. De bevindingen zijn meegenomen in de besprekingen tijdens de bezoekdag te Velp en in de rapportage over de opleiding Dier- en Veehouderij.

Bijlage 6 Bestudeerde documenten

Verplicht:

Kritische reflectie VHL Diermanagement
Overzichtslijst Afgestudeerders 2013-2014 en 2014-2015
Opleidingsprofiel HBO-Bachelor Diermanagement
Curriculum proefdierbeheer
Overzicht competenties en beroepsproducten proefdierbeheer
Overzicht leerdoelen proefdierbeheer
Studiegids Diermanagement
OER 2015-2016 Diermanagement
VHL Toetsbeleid
Selectie aan afgestudeerdossiers

Door Van Hall Larenstein zelf aangeleverd:

Instellingsplan VHL, Besturingsfilosofie en organisatieinrichting
Inrichting van het onderwijs bij Hogeschool VHL en Prestatieafspraken
Studeren met een functiebeperking
Toelatingsbeleid
Strategisch personeelsplan en Professionaliseringsplan VHL
Medewerkerstevredenheidsonderzoek
Beleidsnotitie Studieloopbaanbegeleiding
VHL Kwaliteitszorgplan 2013-2015
VHL Afgestudeerprotocol

Bijlage 7   Overzicht bestudeerde afstudeerwerken

Het panel heeft een steekproef van vijftien afstudeerdossiers opgevraagd bij de opleiding Diermanagement Van Hall Larenstein:

860614002
880609002
881208002
890930001
900120002
910601001
920809001
870115002
890421002
900625003
900914003
910329003
910727001
920519001
920524001

Bijlage 8 Beoordeling wettelijke erkenning tot bevoegd biotechnicus

Overzicht van de beroepsproducten programmaonderdelen biotechnicus en aansluiting op de kerncompetenties DM

Competentie 11: Het opzetten en uitvoeren van eenvoudige en complexe dierexperimentele handelingen

modulenaam	beroepsproducten	competenties
De biotechnicus aan het werk	Succesvol uitgevoerde biotechnische handelingen Succesvol geopereerd dier Proefdierkundig verslag incl. zelfreflectie Werkboek anatomie/fysiologie Draaiboek splenectomie Goed uitgevoerde dissectie	2, 5, 8, 9,10 en 11
Proefdierbeheer in de praktijk	Kwaliteitshandboek Onderzoeksvoorstel Onderzoeksrapport SOP's Welzijnsdagboek welzijnscontrole Welzijnsevaluatie Werkprotocol Succesvol geopereerd dier Operatieverslag IvD vergadering alleen voor stud PB DNA analyse, alleen voor stud WM	5, 6, 8, 9,10 en 11
Proefdier en maatschappij	Projectvoorstel DEC vergadering Brief met advies DEC aan CCD Niet technische samenvatting Handleiding alternatieven Succesvol gehanteerd dier	2, 6, 8, 9, 10, 11
Vorbereiding veldonderzoek	Projectvoorstel DEC vergadering Brief met advies DEC aan CCD Niet technische samenvatting Adviesrapport alternatieven posterpresentatie	2, 6, 8, 9, 10
Handen aan het wilde dier	Succesvol uitgevoerde biotechnische handelingen Succesvol geopereerd dier Proefdierkundig verslag incl. zelfreflectie Werkboek anatomie/fysiologie Draaiboek splenectomie Goed uitgevoerde dissectie Onderzoeksvoorstel migratie vogels	2, 5, 6, 8, 9,10 en 11
Animal welfare	Artikel over fysiologische en ethologische achtergrond van welzijnsprobleem Rapport over causaliteitsanalyse en interventieplan welzijnsprobleem Voor PB observatie en scoren pijngedrag	2, 5, 6, 9, 10

Wettelijke eisen hbo-opleiding functie biotechnicus	Bevindingen panel
<p>Het opleidingsprogramma besteedt in voldoende mate aandacht aan</p> <ul style="list-style-type: none"> -wetgeving -ethiek, dierenwelzijn en de 3 V's - niveau 1 -basis en relevante biologische kennis -verzorging, gezondheid en behandeling van dieren -herkennen van pijn, lijden en angst -manieren van humaan doden -eenvoudige (non-)invasieve procedures zonder verdoving -opzetten van procedures en projecten -anesthesie voor eenvoudige procedures -beginselen van chirurgie 	<p>Dit komt volgens het panel tot uiting in de beroepsproducten:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Nationale en Europese wetgeving -welzijnsdagboek, -controle en –evaluatie, interventieplan welzijnsprobleem - anatomie, fysiologie, celbiologie, ethologie, microbiologie, voeding etc. -pathologie, ecologie, succesvol gehanteerd dier (rat, cavia, kip en duif) -voor PB observatie en scoren pijngedrag -alle studenten oefenen bij practica met dieren in herkennen van ongerief als integraal onderdeel van practica -humaan eindpunt, methoden voor humaan doden - toedieningswijzen, injectietechnieken etc. -kwaliteitshandboek, werkprotocol, projectvoorstel, DEC-aanvraag etc. - niveaus en diepten van anesthesie, methoden en bewaking - pre- peri- en postoperatief onderzoek, chirurgische technieken, hechtmethoden en materialen, succesvol geopereerd dier, operatieverslag, draaiboek splenectomie, goed uitgevoerde dissectie. Het zou een overweging zijn om een aantal dieren te laten overleven om postoperatieve zorg en herkennen van pijn en ongerief mee te nemen.
<p>De keuze van diersoorten is passend voor het oefenen van praktische vaardigheden die zijn relevant voor het werken na de opleiding</p>	<p>Studenten leren werken met ratten/muizen, cavia's, konijnen, kippen en duiven.</p>
<p>De praktijktraining moet dusdanig zijn dat naast eenvoudige handelingen ook standaard invasieve ingrepen worden aangeleerd.</p>	<p>naast toedienings-en afnametechnieken ook uitvoeren splenectomie</p>
<p>Studenten leren: twee verschillende injectietechnieken op een levend wakker dier, een bloedafnametechniek, een manier van doden, twee invasieve ingrepen, inclusief anesthesie en hechttechnieken.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -studenten lerende uitvoering van een injectie en de technieken voor injectie en operatie tijdens practica op school en ook bij de centrale dienst proefdieren (CDP UMCG) -studenten oefenen tijdens die operatiepractica (rat): bloedafname-technieken, 1 keer met inhalatie-anesthesie en 2 keer met injectieanesthesie. -studenten passen verschillende euthanasie-methoden toe (knipje hart en injectie euthasaat).

	<p>-studenten wonen het euthanaseren van ratten met gaseuthanasie bij waarbij ze zelf het debiet berekenen en de dood vaststellen.</p> <p>-studenten oefenen tijdens practicum operatietechnieken de hechttechnieken eerst op zeem, dan op dood dier, dan op levend dier.</p> <p>-tijdens de practica operatietechnieken voeren studenten een splenectomie uit en oefenen met canulaties. Het laatste practicum dat studenten uitvoeren is in een experimentele setting. Hierbij stellen studenten ook het werkprotocol op, ontwerpen het CSS voeren de welzijnsevaluatie uit.</p> <p>Studenten Wildlife oefenen ook nog met bloedafname pootvene duif en het nemen van keel- en cloacaswabs.</p>
<p>Studenten doorlopen een stage van minimaal vier maanden bij een erkende instelling die dierproeven uitvoert en/of proefdieren fokt. De student werkt minimaal 150 uur direct mee aan proefdier gerelateerd onderzoek en toont de juiste houding om ethisch verantwoord proefdierkundig werk te kunnen doen. Student doet hier verslag van.</p>	<p>Onderzoeksvoorstel, onderzoeksverslag, SOP's, DEC, aanvraag IvD verslag, Brief met advies DEC aan CCD, mogelijke alternatieven, toepassen 3 V's</p> <p>Studenten schrijven een proefdierkundig verslag over de stage.</p>

Eindconclusie beoordeling wettelijke erkenning tot bevoegd biotechnicus

Het panel concludeert uit de gesprekken, het onderwijsmateriaal en uit de rondleiding langs de voorzieningen dat de opleiding voldoet aan de wettelijke eisen voor het opleiden tot biotechnicus. Het panel komt daarmee tot een positief oordeel betreffende de erkenning van de Diermanagement-opleiding als erkende opleiding tot biotechnicus.

Bijlage 9 Verklaring van volledigheid en correctheid

Netherlands Quality Agency

Bladnummer 2

Verklaring van volledigheid en correctheid van de informatie

Betreffende de visitatie van de opleidingen:

B Dier- en Veehouderij + AD

B Diermanagement

Instelling: Hogeschool Van Hall Larenstein.

Visitatiedatum: 21 januari 2015

Ondergetekende: Wendy Zuidema-Haans

vertegenwoordigend het management van de genoemde opleiding,

in de functie van: directeur Food & Dairy

verklaart hierbij dat alle informatie ten behoeve van de visitatie van de genoemde opleiding in volledigheid en correctheid ter beschikking wordt gesteld, waaronder informatie over alternatieve afstudeerroutes die momenteel en/of gedurende de afgelopen 6 jaar (hebben) bestaan, zodat het visitatiepanel tot een op juiste feiten gebaseerde oordeelsvorming kan komen.

Handtekening:

Datum: 11 januari 2015